

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА ЕТНОЛОГІЇ І АРХЕОЛОГІЇ

ДРОГОБИЦЬКА ОКСАНА

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ З КУРСУ
«УКРАЇНСЬКА ЕТНОЛОГІЯ»**

(анотація лекційного курсу, плани семінарських занять та самостійної роботи,
програмові вимоги)

для підготовки фахівців напрямку 6.040300 «Політологія»
освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр»

Івано-Франківськ
2013

УДК 39

ББК 63.5

Дрогобицька О. Навчально-методичні вказівки з курсу «Українська етнологія» (анотація лекційного курсу, плани семінарських занять та самостійної роботи, програмові вимоги): для підготовки фахівців напряму 0301 «Соціально-політичні науки» зі спеціальності 6.040300 «Політологія» освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр». – Івано-Франківськ, 2013. – 80 с.

Рецензенти:

М.І.Паньків, кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології і археології Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Л.В.Сливка, кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства і філософії Івано-Франківського національного медичного університету

Рекомендовано до друку

*Вченою радою Інституту історії, політології і міжнародних відносин
Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
протокол № 2 від 27 вересня 2013 р.*

©О.Я.Дрогобицька, 2013
© Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ.....	6
СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	9
АНОТАЦІЯ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ.....	11
ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	17
САМОСТІЙНА РОБОТА.....	35
ПИТАННЯ ДО КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ.....	50
ПИТАННЯ ДО КОЛОКВІУМУ.....	51
ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ З КУРСУ «УКРАЇНСЬКА ЕТНОЛОГІЯ».....	52
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	56
ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ КУРСУ.....	75

ВСТУП

Курс «Українська етнологія» входить до комплексу нормативних дисциплін, передбачених навчальним планом для спеціальності «Політологія». Він покликаний ознайомити студентів із сучасними теоріями походження українського етносу, розширити їхні знання про побут, традиційні заняття, особливості національного характеру і ментальності українців.

В умовах глобалізаційних процесів і, як наслідок, масового засилля елементів західної культури, вивчення української етнології дозволить не тільки зайвий раз звернути увагу на проблему збереженості власної ідентичності, а й сприятиме вихованню у студентів почуттів патріотизму і любові до рідного краю, його культурної спадщини.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні:

знати

- предмет, завдання і джерела курсу, понятійний апарат української етнології;
- етапи становлення української етнології як самостійної галузі знань;
- базові методи етнологічних досліджень;
- особливості етнографічного районування України;
- основні проблеми етнодемографічного розвитку від найдавніших часів до початку ХХІ ст.;
- сучасний стан розробки етнічної історії України та основні підходи до її вивчення;
- специфіку етнонаціональної структури населення України;
- особливості матеріальної (традиційне народне будівництво, одяг, транспортні засоби, харчування) і духовної культури (громадський побут, родинні і календарні звичаї, обряди, вірування, народні знання) українців.

вміти

- застосовувати здобуті знання на практиці у подальшому навчально-виховному процесі;
- володіти методологією етнологічних досліджень;

- аналізувати основні концепції походження українського етносу;
- здійснювати порівняння побуту українців з представниками інших етносів;
- картографувати різні явища матеріальної і духовної культури етносу;
- робити відповідні узагальнення і висновки на основі вивчення тих чи інших етнічних явищ і процесів.

Програма курсу «Українська етнологія» передбачає проведення лекційних і семінарських занять. Окремий блок питань, необхідних для засвоєння студентом спеціальності «Політологія», вноситься на самотійне опрацювання. Основними формами контролю самотійної роботи є: письмові та усні опитування студентів, проведення контрольних робіт, написання рефератів.

Курс побудований як інтегрований, на основі використання знань з історії України, антропології, археології, етнополітології, психології, культурології та низки інших дисциплін.

Даний методичний посібник включає:

- критерії оцінювання знань студентів;
- основні теми лекційних та практичних занять;
- теми рефератів, рекомендованих для написання;
- програмові вимоги до навчального курсу;
- список рекомендованої літератури;
- перелік основних понять і термінів, необхідних для засвоєння предмету.

Система **оцінювання знань студентів** передбачає поточний контроль знань, контрольну роботу, колоквиум та реферат.

Основні теми лекційних і практичних занять для студентів складені в тій кількості, яка передбачена навантаженням з даного курсу. Під час лекційних занять студентам подається базовий теоретичний матеріал з курсу «Українська етнологія». Практичні заняття можуть проходити у формі колоквиуму, диспутів, доповіді із повідомленням. У рамках семінарських занять також передбачається виступ студентів із **рефератами**, які є формою самотійної роботи студентів.

Програмові вимоги містять перелік найосновніших тем, які розкриваються у ході лекційних і практичних занять, або ж виконуються в якості самостійної роботи (реферати, виступи, короткі повідомлення тощо).

Список рекомендованої літератури включає обов'язковий перелік, словники і довідники, а також додаткову літературу, ознайомлення з якою дозволить краще засвоїти матеріал курсу.

Перелік основних термінів допомагає студентам оволодіти понятійно-категоріальним апаратом курсу.

ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Для забезпечення оптимального оцінювання знань студентів з предмету «Українська етнологія» здійснюється чотириступеневий контроль:

- 1) поточний контроль;
- 2) контрольна робота;
- 3) написання реферату;
- 4) колоквиум.

Семестровий контроль рівня знань та успішності студентів відбувається у формі заліку. Підсумкова оцінка (максимум 100 балів) визначається як сума оцінок за поточний контроль знань, написання контрольної роботи, реферату та складання колоквиуму.

При **поточному контролі** оцінюються: систематичність роботи на семінарських заняттях, рівень знань, продемонстрований у відповідях і виступах, знання джерельного та історіографічного матеріалу, активність при обговоренні питань. Оцінювання знань студентів на семінарських заняттях проводиться за 5-ти бальною шкалою. При поточному контролі студент може набрати максимум 20 балів.

Контрольна робота

Написання контрольної роботи є необхідною умовою для виставлення підсумкової оцінки студенту. Якщо студент з якихось причин не написав контрольної роботи, він вважається таким, що не виконав усіх видів робіт з даної навчальної дисципліни.

Контрольна робота передбачає формулювання 5 завдань: 2 – теоретичних, 1 – практичне, 1 – знання термінів та 1 – тестове.

Завдання	Кількість балів
Теоретичне	10 балів
Теоретичне	10 балів
Практичне	5 балів
знання термінів	3 бали
знання хронології	2 бали
Разом	30 балів

Реферат чи індивідуальне завдання

Написання реферату, який є різновидом самотійної позааудиторної роботи студента, передбачає розвиток навичок самотійного пошуку необхідної інформації, опрацювання та осмислення теоретичного і практичного матеріалу.

Реферат повинен містити усі необхідні структурні складові: вступ із коротким викладом джерел та історіографії проблеми, стану її наукової розробки, об'єкту і предмету дослідження, мети і завдань, які ставить перед собою автор; основну частину (виклад та аналіз теоретичного матеріалу із теми дослідження); висновки; список використаних джерел та літератури (не менше 15 позицій).

Технічні вимоги до реферату: шрифт Times New Roman 14, інтервал 1,5, обсяг – 15 сторінок. Бібліографія подається наприкінці реферату в алфавітному порядку під заголовком: «Джерела та література». Посилання у тексті зазначаються в квадратних дужках, перша цифра – порядок джерела посилання в списку «Джерел та літератури», друга цифра – номер сторінки (зразок: [12, с. 35]).

При виставленні оцінки за реферат (у сумі 25 балів) окремо оцінюється дотримання студентом усіх вимог щодо написання такого виду робіт, уміння опрацювати джерела та літературу, правильно оформляти бібліографічний апарат (10 балів), виголошувати наукову доповідь із запропонованої теми, робити аналітичні висновки і узагальнення (10 балів) та давати змістовні і вичерпні відповіді на запитання викладача (5 балів).

Колоквіум

У процесі складання колоквіуму студенту пропонується по 5 запитань, кожне з яких оцінюється у 5 балів.

«5» балів – знання студента відмінні, він володіє теоретичним матеріалом, знає необхідну джерельну базу. Він чітко і ясно дає відповідь на запитання викладача, вміє порівняти, співставити різні явища і процеси, дати вичерпний аналіз.

«4» бали – знання студента добрі, він володіє теоретичним матеріалом, але не знає джерел та історіографії проблеми, робить поверхневі висновки.

«3» бали – знання студента задовільні, він не володіє джерелами та історіографією тематики, допускає серйозні неточності у теоретичному матеріалі, однак все ж знає проблему на поверхневому рівні і може пояснити закономірності її виникнення та розвитку.

«2» бали – знання студента незадовільні.

«1» бал – знання студента незадовільні, що вимагає повторного перескладання колоквіуму.

Розподіл балів, які отримують студенти у процесі вивчення дисципліни

Поточне тестування та самостійна робота				Сума
Колоквіум	Поточне оцінювання	Контрольна робота	ІНДЗ (реферат)	
25	20	30	25	100

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Шкали оцінювання		
університетська	національна	шкала ЄКТС
90 – 100	<i>зараховано</i>	<i>A</i>
80 – 89		<i>B</i>
70 – 79		<i>C</i>
60 – 69		<i>D</i>
50 – 59		<i>E</i>
26 – 49	<i>незараховано</i>	<i>FX</i>
1 – 25		<i>F</i>

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Етнічна історія України												
Тема 1. Становлення української етнології як самостійної галузі знань	2	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2
Тема 2. Історія української етнології	4	2	2	-	-	-	4	2	-	-	-	2
Тема 3. Давня етнічна історія України	2	-	2	-	-	-	2	-	-	-	-	2
Тема 4. Концепції походження українського етносу	2	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2
Тема 5. Етнічні процеси в Давньоруській державі	2	-	2	-	-	-	2	-	-	-	-	2
Тема 6. Етнічні процеси в XIV – XIX ст.	4	-	-	-	-	4	4	-	-	-	-	4
Тема 7. Етнорелігієгенез	2	-	2	-	-	-	2	-	-	-	-	2
Тема 8. Формування етнічної території України в XV – XX ст.	2	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	2
Тема 9. Етнонаціональна структура населення України	2	2	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-
Тема 10. Етнодемографічні процеси на території України у XX ст.	2	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	2
Тема 11. Українці в світі	2	2	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-
Разом за змістовим модулем 1	26	10	8	-	-	8	26	6	-	-	-	20

Змістовий модуль 2. Духовна та матеріальна культура українців												
Тема 1. Антропологічні риси українців	2	-	2	-	-	-	2	-	-	-	-	2
Тема 2. Етнографічне районування України	2	-	2	-	-	-	2	-	-	-	-	2
Тема 3. Діалекти української мови	2	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	2
Тема 4. Особливості матеріальної культури українців	4	4	-	-	-	-	4	2	-	-	-	2
Тема 5. Декоративно- прикладне мистецтво	2	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	2
Тема 6. Народні знання українців	2	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	2
Тема 7. Народні звичаї та обряди	2	-	2	-	-	-	2	-	-	-	-	2
Тема 8. Громада і громадський побут	2	2	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-
Тема 9. Традиційна українська сім'я: структура і функції	2	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2
Тема 10. Господарські заняття українців	2	-	2	-	-	-	2	-	-	-	-	2
Тема 11. Транспорт і шляхи сполучення	2	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	2
Тема 12. Етнопсихологія українців	2	2	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-
Тема 13. Усна народна творчість	2	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	2
Разом за змістовим модулем 2	28	10	8	-	-	10	28	6	-	-	-	22
Усього годин	54	20	16	-	-	18	54	12	-	-	-	42

АНОТАЦІЯ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

Лекція 1 СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОЛОГІЇ ЯК САМОСТІЙНОЇ ГАЛУЗІ ЗНАНЬ. ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ КУРСУ (2 год.)

Предмет, завдання і джерела курсу «Українська етнологія». Основні напрямки етнологічних досліджень. Етапи становлення української етнології.

Проблема предметного поля етнології, антропології, етнографії, українознавства і народознавства. Понятійний апарат дисципліни (терміни етнос, нація, народ, етногенез, етнічна спільнота, етнізм, етніміка).

Джерела етнологічних досліджень (археологічні, антропологічні, етнографічні, лінгвістичні, дані палеозоології, палеоботаніки, писемні джерела тощо). Основні методи етнологічних досліджень: порівняльно-історичний метод (метод компаративного аналізу), генетичний, метод типологізації, метод реконструкції пережитків.

Методика польових досліджень. Етапи експедиційної народознавчої роботи: підготовчий, основний, підсумковий. Стаціонарні, тривалі (маршрутні і кушові) та короткотермінові експедиції. Особливості здійснення спостереження, опитування та анкетування у польових умовах.

Лекція 2 ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОЛОГІЇ (кінець XVIII ст. – початок XXI ст.) (2 год.)

Основні етапи розвитку української етнології. Передумови становлення української етнології наприкінці XVIII ст. Поява першої спеціально етнографічної праці Г. Калиновського «Описание свадебных украинских простонародных обрядов» (1777 р.).

Етнографічна діяльність З. Доленги-Ходаковського. Національні мотиви в «Енеїді» І.Котляревського (1798 р.).

Експедиційна робота Південно-західного відділу Російського географічного товариства (1873 – 1876 рр.). Одноденний перепис населення м. Києва 2 березня 1874 р.

Етнографічна діяльність членів «Руської трійці» (1833 р.). Праці «Мандрівка по Галицькій та Угорській Русі» Я.Головацького та «Бойки – русько-словянський люд у Галичині» І.Вагилевича.

Утворення Наукового товариства ім. Т. Шевченка та збиральницька, видавнича, музейна справа його Етнографічної комісії (члени: І.Франко, В.Шухевич, В.Гнатюк, О.Колесса, О.Роздольський, К.Левицький, В.Охримович, Д.Лепкий, Ф.Вовк, М.Дикарев, А.Кримський, Б.Грінченко).

Розвиток історико-етнографічних досліджень у системі Всеукраїнської Академії Наук (ВУАН). Діяльність Етнографічної комісії, Музею антропології та етнології ім. Ф. Вовка, Кабінету примітивної культури та Кабінету музичної етнографії ВУАН. Ліквідація ВУАН (1934 р.) та НТШ (1940 р.).

Особливості розвитку етнографії у радянський період. Вивчення інтернаціоналістських рис в українській культурі. Виникнення нової радянської обрядовості та роботи над її вивченням. Діяльність Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії імені М.Рильського та Музею етнографії та художнього промислу.

Сучасний стан етнографічних досліджень і найбільші наукові центри із вивчення української етнології.

Лекція 3

КОНЦЕПЦІЇ ПОХОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОСУ

(2 год.)

Концепції походження українського етносу: трипільська, ранньосередньовічна та пізньосередньовічна. Арійська концепція етногенезу українців. Періодизація українського етногенезу.

Проблема давньоруської народності. Дискусія про історичну спадщину Київської Русі. Концептуальні положення праці М.Грушевського «Звичайна схема руської історії і справа

раціонального укладу історії східного слов'янства» (1904 р.).

Теорії походження назви Русь: норманська (варязька), слов'янська (автохтонна), кельтська, хозарська. Походження назви «Україна». Перша згадка назви Україна у «Повісті минулих літ» (1187 р.).

Лекція 4

ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

(2 год.)

Українські етнографічні групи. Визначення «етнографічна група». Бойки, гуцули, лемки, поліщуки і литвини: версії походження назви, територія розселення, локальні особливості культури.

Етнічні групи і національні меншини: статистичний аналіз. Умови для етнокультурного розвитку представників національних меншин та збереження їхньої самобутності.

Етнолінгвістична структура населення України. Білінгвізм. Мова та національна свідомість етносу.

Етноконфесійна карта України. Релігія як важливий чинник етнічної ідентифікації особи. Контroversійність етнорелігійного відродження в Україні.

Лекція 5

УКРАЇНЦІ В СВІТІ

(2 год.)

Поняття «діаспора» та «еміграція». Три масові хвилі емігрантського (переселенського руху), їхня соціальна база і причини. Четвертий (сучасний) етап української еміграції.

Чисельність українців за кордоном. Поняття «Східна» і «Західна» діаспори.

Соціальна адаптація та громадсько-політичне життя української діаспори. Перші громадські осередки українців в еміграції. Роль церкви у збереженні національної духовності переселенців.

Створення Конгресу українців Канади (КУК). Українські наукові центри: у США – Українська Вільна Академія Наук, Наукове Товариство імені Т. Шевченка, Українське Історичне Товариство, Український Соціологічний Інститут, Центр українознавчих студій при Гарвардському університеті; Український вільний університет (Мюнхен); Європейський відділ НТШ (м.Серсель поблизу Парижа); НТШ (Австралія).

Збереження і розвиток етнокультурної самобутності українців у діаспорі.

Роль сім'ї та моноетнічних шлюбів у збереженні національної культури і свідомості емігрантів. Мова як вияв етнокультурної самобутності. Вплив музеїв, громадських заходів на збереження української етнічності за кордоном. Діяльність Села Спадщини української культури (Едмонтон, Канада)

Лекція 6 – 7

ОСОБЛИВОСТІ МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНЦІВ

(4 год.)

Народна архітектура українців. Традиційні типи поселень на Україні. Етнографічні особливості двору і житла. Символіка та особливості інтер'єру української хати. Святе місце – покуть. Зміна типів поселень та житла на Україні у ХХ – ХХІ ст.

Типологізація одягу за способом носіння, за статями, віковим критерієм. Повсякденне, святкове і ритуальне вбрання. Найдавніший одяг на теренах України. Вбрання в Київській Русі Х – ХІІІ ст. Український народний стрій ХІV – ХVІІІ ст. Регіональні риси традиційної ноші українців ХІХ – поч. ХХ ст. Вплив урбанізаційних процесів на зміни в українському народному строї.

Традиції виробництва і споживання продуктів харчування. Їжа рослинного (страви із зернових культур та овочів) і тваринного (м'ясні, молочні і рибні страви) походження. Методи термічної обробки продуктів харчування (сушіння), безтермічної ферментації (соління, квашення) та в'ялення, вудження. Напої (безалкогольні та із вмістом алкоголю).

Щоденні, святкові та обрядові страви, способи їх приготування. Режим харчування. Пости і харчові забобони. Посуд.

Лекція 8

ГРОМАДА І ГРОМАДСЬКИЙ ПОБУТ

(2 год.)

Поняття громади та громадського побуту. Територіальна та церковна (церковне братство, братство допомоги убогим учням, жіноче товариство для оздоблення церкви, церковна рада) громади. Структура сільської громади.

Особливості громадського самоврядування. Громадський схід (віче, копа, копні збори) та народний копний суд. Обов'язки голови громадської ради (війта) і радних.

Молодіжна громада та закони її функціонування. Дівочі й парубочі громади. Обов'язки керівника парубочої громади («старший парубок», «отаман», «береза», «вожай»).

Ініціаційні ритуали при вступі у молодіжну громаду дівчат і парубків. Обряд «коронування». Вечорниці (досвітки).

Система звичаєвого права.

Функції громади: соціального захисту (організація нічної варти, церковна сторожа), колективної взаємодопомоги (толока, супряга), формування морально-етичного клімату в селі (ставлення до покриток).

Соціальні санкції (фізичне покарання, висміювання, обструкція, бойкот, уникання тощо).

Культурно-просвітні товариства. Громадсько-політичні свята. Антиалкогольний рух.

Лекція 9

ТРАДИЦІЙНА УКРАЇНСЬКА СІМ'Я:

СТРУКТУРА І ФУНКЦІЇ

(2 год.)

Сім'я як первинна господарська ланка в українському селі. Історичні форми і типи української сім'ї.

Види сімей: однопоколінні (подружня пара), двопоколінні (батьки і неодружені діти) та трьохпоколінні (подружжя, діти та батьки чоловіка чи дружини).

Соціальна структура сім'ї, її чисельний склад. Динаміка народжуваності в Україні. Бездітні сім'ї і ставлення до них громади. Погляди на бездітність як кару за гріхи. Інститут усиновлення.

Національна структура сім'ї. Змішані шлюби. Шлюби «на віру» та розлучення.

Соціальні типи (селянські, заробітчанські, робітничі сім'ї та сім'ї інтелігенції). Проблема соціальної ендогамії. Тип авторитету.

Становище жінки у селянській родині. Патріархальні та егалітарні сім'ї. Ставлення до вдів, сиріт, покриток, незаконнонароджених дітей. Дуалізм у ставленні до дітей.

Функції сім'ї: природного та етнічного відтворення, економічна, виховна, сексуально-емоційна та експресивно-рекреаційна функція.

Лекція 10

ЕТНОПСИХОЛОГІЯ УКРАЇНЦІВ

(2 год.)

Психічний склад нації. Національний характер: визначення, основні ознаки. Чинники формування українського національного характеру за О.Кульчицьким (расові, геопсихічні, історичні, соціопсихічні, культуроморфні, глибиннопсихологічні). Амбівалентність української ментальності.

Інтровертність вищих психічних функцій українців. Індивідуалізм українського менталітету та трактування цієї риси у працях В. Яніва, І.Мірчука, Д. Чижевського, В. Липинського, Д.Донцова та Ю.Липи. Громадськість (нахил до малого гурту) та ідеал дбайливості, ощадності. «Кордоцентризм» української душі у вченні Г.Сковороди та праці П.Юркевича «Серце і його значення в духовному житті людини за вченням слова Божого».

Соціальний егалітаризм, емоційність, етноцентризм українців.

Релігійність як вияв українського національного характеру. Особливості української релігійності у дослідженнях М.Костомарова та М.Грушевського. Консерватизм українського селянства.

Ставлення українців до природи. Теоретичне осмислення антеїзму у «Листах до братів-хліборобів» В. Липинського.

Вплив родинного життя на формування ментальності українців. Культ жінки-матері та Богородиці.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття № 1

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОЛОГІЇ

(2 год.)

1. Літописи як джерело нагромадження знань про етнічний розвиток України.
2. Відображення побуту українців у козацьких літописах XVII – XVIII ст.
3. Етнографічні елементи в історичних творах другої половини XVII – XVIII ст. («Історія Русів», «Хроніка з літописців стародавніх» (1672 р.) Феодосія Сафоновича, «Синопис» (1674 р.) та інші).
4. Відомості про культуру і побут українців в описах іноземних дипломатів і мандрівників. «Опис України» Г.Боплана.
5. Праця «Обичаї, поверья, кухня и напитки малороссиян» М.Маркевича (1804 – 1860).

Студентам потрібно звернути особливу увагу на роботу із джерелами, серед яких «Повість минулих літ», «Слово о полку Ігоревім», «Повчання дітям» Володимира Мономаха, «Галицько-Волинський літопис», давньоруські билини та інші. На основі вказаних джерел слід проаналізувати витoki формування етнографічних знань, матеріально-побутову культуру та соціальні відносини населення. Для належної підготовки першого питання доцільно використати збірник «Етнонаціональна історія України в документах і матеріалах» (Вип.1), де вміщені документи, які відображають складні процеси етнічного розвитку населення України у VIII – XII ст. Студенти повинні опиратися на знання, отримані в ході вивчення історії України, однак при цьому робити акцент на проблемах, які стосуються нагромадження знань про етнонаціональний розвиток українського народу на різних етапах його розвитку.

Характеризуючи козацькі літописи другої половини XVII – XVIII ст., слід виокремити пласти, в яких описані традиції та побут козацтва, подані матеріали про його соціальний устрій, релігійне життя. В історичних творах другої половини XVII ст. потрібно проаналізувати бачення їхніми авторами етногенезу слов'ян та етнічних процесів часів Київської Русі.

При розкритті четвертого питання варто використати працю М.Січинського «Чужинці про Україну» та Г.Боплана «Опис України».

Терміни і поняття: етногенез, автоетнонім, екзоетнонім.

Питання для самоконтролю:

1. Як у «Повісті минулих літ» трактувалося походження назви «Русь» та утворення Давньоруської держави?
2. Як пояснювали походження етнонімів «слов'яни» і «русь» автор «Синописа» та Феодосій Сафонович?

Джерела:

«Слово о полку Ігоревім». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.kiev.ua>.

Боплан Г. Опис України / Гійом Левассер де Боплан. Українські козаки та їхні гетьмани; Богдан Хмельницький / П. Меріме / Пер. з фр. Я. Кравця. – Львів: Каменяр, 1990. – 301 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/boplan/bop2.htm>

Літопис руський / Пер. з давньорус. Л. Махновця; відп. ред О.Мишанич. – К., 1989. – 591 с.

Літопис Самовидця. – К., 1976. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/samovyd/sam.htm>

Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки / Пер. із староукр. – К.: Т-во «Знання» України, 1992. – 192 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/grab/hrab.htm>

Шевальє П. Історія війни козаків проти Польщі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/chevalier/shevl.htm>

Етнонаціональна історія України в документах і матеріалах. – Вип. 1. – К., 1997.

Маркевич Н. Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян // Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К.: Либідь, 1991. – С. 52 – 169.

Сафонович Ф. Хроніка з літописців стародавніх. – К., 1992. – 336 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/sofon/sof.htm>

Січинський В. Чужинці про Україну. – Львів: Світ, 1991. – 129 с.

Література:

Кирчів Р. Донаукові зацікавлення українським фольклором та етнографією // Народна творчість та етнографія. – 2005. – № 3. – С.52– 65.

Корпанюк М. Михайло Максимович про місце написання «Слова о полку Ігоревім» і його зв'язок з українським фольклором (До 200-річчя від дня народження вченого) // Народна творчість та етнографія. – 2004. – № 4. – С.4 – 14.

Макарчук С. Етнічна історія України: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 471 с.

Макарчук С. Писемні джерела з історії України. – Львів: Світ, 1999. – 352 с.

П'ятаченко С. Із спостережень над текстом «Плачу Ярославни» в «Слові о полку Ігоревім // Народна творчість та етнографія. – 2003. – № 1 – 2. – С. 58 – 62.

Толочко О. Нестор-Літописець: біля джерел однієї історичної традиції // Київська старовина. – 1996. – Ч. 4 – 5. – С. 11 – 35.

Теми рефератів:

«Етнографічні дані у «Слові о полку Ігоревім».

«Етнографічні дані у «Повісті минулих літ».

Семінарське заняття № 2 ДАВНЯ ЕТНІЧНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ (2 год.)

1. Передетнічні процеси в добу неоліту.
2. Трипільська протоцивілізація.
3. Проблема індоєвропейців: суть, гіпотези та реалії.
4. Етнічні процеси на території України в I тис. до н.е. – III ст. н.е.
5. Основні етапи слов'яногенезу.

Проблема розвитку етнічних процесів на території України у неолітично-енеолітичний період є дискусійною, а тому вимагає особливо ретельного вивчення. Студентам слід пригадати риси «неолітичної революції», а також розкрити роль трипільців в

остаточному утвердженні землеробського характеру господарства на території України.

Однією із найбільш складних у вітчизняній етнології є індоєвропейська проблема, а саме проблема прабатьківщини індоєвропейців. Аналізуючи третє питання, студентам необхідно опиратися на лінгвістичні джерела, археологічні, антропологічні дані.

Вивчення четвертого питання передбачає аналіз ролі киммерійців, скіфів та сарматів в україногенезі. Досліджуючи основні етапи слов'яногенезу потрібно звернути увагу на писемні джерела та етимологію слова «слов'яни», показати процес розселення слов'янських племен на території України.

Загалом при підготовці до заняття важливо врахувати, що глибоке розуміння таких явищ і процесів як балканська колонізація і північноєвропейська (балтська) мисливська міграція, трипільська протоцивілізація, індоєвропейська проблема, етногенез слов'ян не можливе без порівняння та співставлення різних версій і гіпотез. Тому усі питання, висвітлені у процесі виступу студента, повинні мати дискусійний характер.

Терміни і поняття: неоліт, енеоліт, неолітична революція, етногенез, слов'яногенез, етнічні процеси, етнос, суперетнос.

Питання для самоконтролю:

1. Чи можна вважати українців прямими нащадками трипільців?
2. Які елементи скіфської культури ми маємо можливість спостерігати на сучасному етапі історичного розвитку?

Література:

Літопис руський / Пер. з давньорус. Л. Махновця; відп. ред. О.В.Мишанич. – К., 1989. – 591 с.

Балушок В. Українська етнічна спільнота: етногенез, історія, етнімія. – Біла Церква, 2008. – 304 с.

Баран В. Давні слов'яни. – К., 1998. – 336 с.

Відейко М. Етнічні аспекти феномена спільноти Трипільля-Кукутені. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mtdza/2007_7/videyko.pdf

Давня історія України: В 3 томах. – К.: Інститут археології НАН України, 2000. – 695 с.

- Давня історія України: Навч. посібник: У 2 кн. / Толочко П., Козак Д., Крижицький С. та ін. – К.: Либідь, 1994. – Кн. 1. – 240 с.
- Етногенез та етнічна історія українських Карпат: У 4 т. – Львів, 1999. – Т.1. – 607 с.
- Залізник Л. Від склавинів до української нації. – К., 2004. – 256 с.
- Залізник Л. Нариси стародавньої історії України. – К.: Абрис, 1994. – 256 с.
- Залізник Л. Походження українського народу. – К., 1996. – 79 с.
- Канигін Ю. Шлях аріїв. Україна в духовній історії людства: Романесе. – К., 1997. – 325 с.
- Лебедева О. Проблема етногенезу українців в українознавчих дослідженнях кінця ХІХ – початку ХХІ століть // Українознавство. – 2010. – № 1. – С. 68 – 72.
- Новітні міфи та фальшивки про походження українців. Збірник статей: Популярне видання. – К.: Темпора, 2008. – 136 с.
- Павлюк С. Етногенеза українців: спроба теоретичної конструкції. – Львів, 2006. – 248 с.
- Петров В. Походження українського народу. – К., 1992. – 248 с.
- Степико М. Буття етносу: витоки, сучасність, перспективи (філософсько-методологічний аналіз). – К.: Знання, 1998. – 251 с.
- Стрижак О. Етнімія Геродотової Скіфії. – К., 1988. – 224 с.

Теми рефератів:

- «Індоевропейська проблема: міфи і теорії».
- «Трипільська концепція походження українців».

Семінарське заняття № 3

ЕТНІЧНІ ПРОЦЕСИ В ДАВНЬОРУСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

(2 год.)

1. Концепції походження Русі та її назви.
2. Етнічний розвиток Давньоруської держави в ІХ – ХІІІ ст.
3. Консолідаційні процеси в межах слов'янських етнічних спільнот за умов руської державності.
4. Побут населення Київської Русі:
 - а) матеріальна культура;
 - б) духовна культура.

Питання етнокультурного та етнополітичного розвитку Давньоруської держави є одним із найбільш суперечливих в історичній науці, оскільки воно має велике національно-політичне значення і пов'язане із проблемою історичної спадщини Київської Русі. Студенти повинні з'ясувати особливості етнічного розвитку Київської Русі в IX – XIII ст., проаналізувати такі концепції походження Русі: «норманську», «північноруську», «хозарську», «автохтонну». Також слід звернути увагу на побут різних верств населення Київської Русі, його матеріальну і духовну культуру.

Терміни і поняття: етнічна консолідація, диференціація, дисперсія, конвергенція.

Питання для самоконтролю:

1. В чому полягає суть теорії про «давньоруську народність»?
2. Чи має наукове підґрунтя так звана «теорія пустелі» Середнього Подніпров'я російського історика М.Погодіна?

Література:

- Літопис руський / Пер. з давньорус. Л. Махновця; відп.ред. О.В.Мишанич. – К., 1989. – 591 с.
- Балушок В. Українська етнічна спільнота: етногенез, історія, етнімія. – Біла Церква, 2008. – 304 с.
- Брайчевський М. Вступ до історичної науки. – К., 1995. – 168 с.
- Давня історія України: Навч. посібник: У 2 кн. / Толочко П., Козак Д., Крижицький С. та ін. – К.: Либідь, 1995. – Кн. 2. – 224 с.
- Котляр М. Утворення Давньоруської держави. – К., 1993. – 44 с.
- Макарчук С. Етнічна історія України: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 471 с.
- Моця О. Київська Русь: результати і перспективи досліджень // УІЖ. – 1996. – № 4. – С. 47 – 48.
- Наливайко С. Етнічна історія Давньої України. – К., 2007. – 630 с.
- Пріцак О. Походження Русі. – К., 1997. – Т.1. – 1074 с.; Т.2. – 1304 с.
- Ричка В. Київська Русь: проблеми, пошуки, інтерпретації // УІЖ. – 2001. – № 2. – С. 23 – 33.
- Толочко О. «Русь» очима «України»: в пошуках самоідентифікації та континуїтету // Сучасність. – 1994. – №1. – С. 111 – 117.

Толочко О., Толочко П. Київська Русь. – К.: Альтернативи, 1998. – 352с.

Фаминцын А. Скоморохи на Руси. – С-Пб.: Алетейя, 1995. – 535 с.

Шип Н. Дискусія про термін «Русь» // УІЖ. – 2002. – № 6. – С. 92 – 107.

Юсова Н. Генеза концепту «давньоруська народність» у радянській історичній науці // УІЖ. – 2001. – № 6. – С. 65 – 85.

Юсова Н. «Давньоруська народність»: неоднозначність термінологічного трактування // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2006-2007. – Вип. 15. – С. 62 – 72.

Тема реферату:

«Проблема давньоруської народності у світлі сучасних історичних досліджень».

Семінарське заняття № 4 ЕТНОРЕЛІГІЄГЕНЕЗ (2 год.)

1. Етнорелігієгенез та його основні етапи в Україні.
2. Дохристиянські вірування праукраїнців.
3. Християнізація Русі.
4. Проблема двовірства. Прояви двовірства у сучасному побуті українців.
5. Етноконфесійні рухи в XVI – XIX ст.
6. Етноконфесійні процеси в XX – XXI ст.

Вивчення даної теми дозволить студентам краще ознайомитися із релігійними віруваннями на території України від найдавніших часів до сьогодення. Зокрема, студенти повинні знати особливості давніх язичницьких вірувань праукраїнців, умови християнізації Русі та явище двовірства, етноконфесійні рухи в XVI – XIX ст., сучасну етноконфесійну ситуацію в Україні.

Особливий інтерес становить питання про прояви двовірства у сучасному побуті. Студенти на прикладі власного регіону проживання та рекомендованої літератури повинні вміти виокремити залишки дохристиянських вірувань у весільній, похоронно-поминальній обрядовості, звичаях, пов'язаних із народженням

дитини і її хрещенням. Чимало елементів язичницьких вірувань зустрічаємо і в календарній обрядовості, що також становить окремий предмет наукового дослідження.

Для підготовки до п'ятого і шостого питання семінарського заняття студентам слід звернутися до навчальної літератури з історії та етнополітології, з'ясувати яку роль відіграє етнорелігійний чинник у сучасних виборчих процесах.

Терміни і поняття: етнорелігієгенез, християнізація, двовірство, синкретизм, етноконфесійні рухи і процеси, неоязичництво, нативізм, РУН віра.

Питання для самоконтролю:

1. Які елементи язичницького світогляду зберігаються у сучасній календарній і родинній обрядовості?
2. Яку роль відіграє етнорелігійний чинник у виборчих процесах?

Література:

- Боровський Я. Світогляд давніх киян. – К.: Наукова думка, 1992. – 176 с.
- Брайчевский М. Утверждение християнства на Руси. – К., 1989. – 295 с.
- Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: Космогонічні українські народні погляди та вірування. – К.: Фірма «Довіра», 1993. – 414 с.
- Гнатюк В. Останки передхристиянського релігійного світогляду наших предків // Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – 2-е вид. – К.: Либідь, 1991. – С. 383 – 406.
- Здіорук С. Етноконфесійна ситуація в Україні та міжцерковні конфлікти. – К., 1993. – 60 с.
- Здіорук С. Специфіка взаємовпливу етнічного і релігійного (на матеріалах України). Автореф. дис. на здобуття вчен. ступ. канд. філософ. наук. – К., ІФ НАНУ, 1992. – 21 с.
- Історія релігії в Україні: Навчальний посібник / За ред. А.Колодного, П.Яроцького. – К.: Знання, 1999. – 735 с.
- Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу. – К.: Обереги, 1992. – 424 с.

- Колодний А. Рідна Українська Національна Віра. – К.: Світ знань, 2002. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kolodnyj2009.wordpress.com/2009/03/16/run_vira/
- Кулагіна Г. Синкретичний характер побутової релігійності православних українців // Українське релігієзнавство. – 1999. – № 11. – С. 34 – 43.
- Липинський В. Релігія і церква в історії України. – К., 1995. – 158 с.
- Лисенко С. Учитель Силенко. Його родовід, життя і віра в Дажбога. – К.: Обереги, 1996. – 543 с.
- Моця О., Ричка В. Київська Русь: від язичництва до християнства. – К.: Глобус, 1996. – 224 с.
- Народні повір'я / Упоряд. М. Дмитренко. – К.: Редакція часопису «Народознавство», 2000. – 132 с.
- Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу / Ескіз української міфології. – К.: Обереги, 1993. – 88 с.
- Огієнко І. Дохристиянські вірування стародавніх слов'ян. – Вінніпег, 1965. – 424 с.
- Попович М. Мироззрение древних словян. – К.: Наукова думка, 1985. – 165 с.
- Релігія в духовному житті українського народу. – К.: Наукова думка, 1994. – 201 с.
- Филипович Л. Етнологія релігії: теоретичні проблеми, вітчизняна традиція осмислення. – К.: Світ знань, 2000. – 333 с.
- Шуба О. Релігія в етнонаціональному розвитку України: Політологічний аналіз. – К.: Криниця, 1999. – 323 с.

Теми рефератів:

- «Сучасна етноконфесійна ситуація в Україні».
- «Неоязичництво в Україні».
- «Історія виникнення, віровчення та обряди РУН віри».
- «Становище традиційних християнських церков в Україні».

Семінарське заняття № 5 АНТРОПОЛОГІЧНІ РИСИ УКРАЇНЦІВ (2 год.)

1. Визначні українські антропологи (П.Чубинський, Ф.Вовк, Р.Єндик, В.Дяченко, С.Сегеда та інші).

2. Характерні риси українського антропологічного типу.
3. Основні антропологічні області України.
4. Популяційно-генетична класифікація українського народу.

Вивчення антропологічних рис українців дозволить простежити процес формування українського етносу, іноетнічні впливи на нього. Студенти повинні вміти чітко окреслювати предметне поле антропології, знати провідних антропологів, серед яких Ф.Вовк, Р.Єндик, В.Дяченко, С.Сегеда.

Також необхідно знати основні риси українського антропологічного типу та антропологічні області України (центральноукраїнську з волинським і поліським варіантами; карпатську, нижньодніпровсько-прутську, валдайську, або деснянську, ільменсько-дніпровську).

Популяційно-генетична класифікація українців передбачає аналіз дерматогліфічних, гематологічних, одонтологічних та інших ознак.

У результаті вивчення цієї теми студенти повинні навчитися самостійно порівнювати антропологічні риси українського та інших народів. Доцільно ознайомитися із працями та науковими здобутками відомих етнографів і антропологів – П.Чубинського, Ф.Вовка, І.Коперницького, Р.Єндика, В.Дяченка, С.Сегеди і на їхній основі виокремити головні здобутки української антропології.

Терміни і поняття: артефакт, краніологія, морфологія, одонтологія, остеологія, гематологія, дерматогліфіка, ендокран, брахікефалія, доліхокефалія.

Питання для самоконтролю:

1. Який внесок у розвиток вітчизняної антропології здійснив Ф.Вовк?
2. До якого антропологічного типу відносяться українці?

Література:

Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології / Х.Вовк. – К.: Мистецтво, 1995. – 335 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/view.html?id=431>

Дяченко В. Антропологічний склад українського народу. – К., 1965. – 129 с.

- Дяченко В. Антропологічна характеристика // Бойківщина. Історико-етнографічне дослідження. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 37 – 38.
- Дяченко В. Антропологічна характеристика // Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. – К.: Наукова думка, 1987. – С. 41 – 45.
- Дяченко В., Сегеда С. Антропологічна характеристика населення // Поділля. – К.: Вид-во незалежного культурного центру «Доля», 1994. – С. 69 – 74.
- Дяченко В. Не тільки чорнії брови, карії очі (антропологічні типи на етнічній території українського народу) // Віче. – 1992. – №4. – С. 122.
- Наулко В., Руденко Н. Питання української етнографії в епістолярній спадщині Ф.Вовка // Пам'ять століть. – 2000. – № 2. – С. 111 – 115.
- Сегеда С. Основи антропології: Навч. посібник. – К.: Либідь, 1995. – 208 с.
- Сегеда С. Антропологічний склад українського народу: Етногенетичний аспект. – К., 2001. – 256 с.
- Сегеда С. Антропологічний склад українського народу (спроба комплексного аналізу) // Народознавчі зошити. – 1998. – Вип. 2. – С. 113 – 128.
- Сегеда С. Василь Дяченко в історії української антропології // Університет. – 2010. – № 1. – С. 79 – 85. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/univer/2010_1/79-85.pdf
- Франко О. Федір Вовк – вчений і громадський діяч. – К., 2000. – 378 с.
- Шевчук С. Хведір Вовк і Волинь // Берегиня. – 2002. – № 4. – С. 58 – 62.

Теми рефератів:

- «Антропологічне вивчення українців у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.».
- «Федір Вовк (1847 – 1918) – видатний український антрополог».

Семінарське заняття № 6
ЕТНОГРАФІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ УКРАЇНИ
(2 год.)

1. Система регіональної етнічності українського народу (критерії і поняття).
2. Розвиток етнічних земель та регіонів.
3. Етнографічне районування Прикарпаття.
4. Походження назв, антропологічні особливості та традиційно-побутова культура етнографічних груп.

Підготовка до даного семінарського заняття передбачає з'ясування сучасних наукових підходів до етнографічного районування України і Прикарпаття зокрема. Особливу увагу рекомендується звернути на співвідношення етнографічного і адміністративно-політичного районування. Для повного оволодіння темою студенти повинні вміти показати на карті історико-етнографічні райони та території проживання представників різних етнографічних груп. Слід взяти до уваги, що більшість етнологів виділяють на території України Центрально-східний регіон (Середнє Подніпров'я, Слобожанщина, Південь України), Українське Полісся та Західний (Південно-західний) регіон.

Розглядаючи третє і четверте питання, студенти повинні вміти окреслити межі Гуцульщини, Бойківщини, Опілля і Покуття, дати характеристику етнографічних особливостей населення Прикарпаття.

Терміни і поняття: історико-етнографічний район, адміністративно-територіальна одиниця, етнічні землі, етнографічна група, етнічна група, субетнос.

Питання для самоконтролю:

1. Які особливості етнографічного районування Прикарпаття?
2. Які існують версії походження назви «гуцул»?
3. Окресліть поняття «Галичина».

Література:

- Вагилевич І. Бойки, русько-слов'янський люд у Галичині: [пер. з пол., передм. Р. Кирчіва] // Жовтень. – 1978. – № 12. – С. 112 – 130.
- Вагилевич І. Лемки – мешканці західного Прикарпаття // Народна творчість та етнографія. – 1965. – № 4. – С. 76 – 79.
- Глушко М. Етнографічне районування України: стан, проблеми, завдання (за матеріалами наукових досліджень другої половини ХХ – початку ХХІ століть) // Вісник Львівського університету ім. І.Франка. Серія історія. – 2009. – Вип. 44. – С. 179 – 214. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://clio.lnu.edu.ua-/Vipusk_44_files/07.pdf
- Глушко М. Історико-етнографічне районування Галичини: сучасний стан // Карпати: людина, етнос, цивілізація. – 2009. – Вип.1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/karlec/2009_1/Glysko.pdf
- Грабовецький Б. Походження слова «гуцул» // Гуцульщина. – 2001. – Ч. 62. – С. 14 – 17.
- Горленко В. Етнографічне районування: Географічна енциклопедія України. – К., 1989. – Т. 1. – С. 393 – 394.
- Копчак С., Копчак Ю. Динаміка загальної чисельності населення Карпатського регіону // Українознавчі студії. – 2001. – №3. – С.193 – 216.
- Етнос. Соціум. Культура: регіональний аспект. Монографія / В.Грещук, В.Кононенко, М.Лесюк, М.Паньків, М. Романюк, С.Хороб та інші. – Київ–Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2006. – 315 с.
- Макарчук С. Історико-політичне та етнографічне районування України: питання співвіднесеності // Народознавчі Зошити. – 2001. – №3. – С. 388 – 393.
- Франко І. Етнографічна експедиція на Бойківщину // Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – К.: Наукова думка, 1982. – Т. 36. – С. 68–99.

Тема реферату:

«Етнографічне районування Прикарпаття у працях сучасних дослідників».

Семінарське заняття № 7 НАРОДНІ ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ (2 год.)

1. Специфіка весільного обряду українців: передвесільний період (сватання); вінчання; рослини, монети та інші предмети у весільній обрядовості.
2. Звичаї і обряди, пов'язані із народженням дитини і хрестинами.
3. Похоронно-поминальна обрядовість.
4. Календарна обрядовість українців:
 - Свята осінньо-зимового циклу.
 - Свята весняно-літнього циклу.
5. Трансформація традиційних обрядів в умовах глобалізаційних процесів.

При підготовці до семінарського заняття студентам рекомендується особливу увагу звернути на працю К.Сосенка «Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого Вечера».

Потрібно на основі сучасних етнологічних досліджень охарактеризувати методологічний підхід до вивчення теми традиційної обрядовості українців, висвітлити основні обряди осінньо-зимового циклу у порівняльному зрізі етнографічних регіонів України. На основі власних спостережень та опитувань старожилів описати Різдвяні свята у своєму населеному пункті, проаналізувати етапність весняно-літньої обрядовості.

Терміни і поняття: народний календар, звичай, обряд, ритуал, ініціація, оберіг.

Питання для самоконтролю:

1. Як впливають сучасні глобалізаційні процеси на традиційну обрядовість українців?
2. Що ми розуміємо під поняттям «обряди переходу»?

Література:

Балушок В. Елементи давньослов'янських ініціацій в українському весіллі // Народна творчість та етнографія. – 1994. – № 1. – С. 31 – 37.

- Борисенко А. Весільні звичаї на Україні. – К.: Наук. думка, 1988. – 188 с.
- Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології / Х.Вовк. – К.: Мистецтво, 1995. – 335 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/view.html?id=431>
- Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис. – К.: Оберіг, 1993. – 589 с.
- Гузій Р. З народної танатології: карпатознавчі розсліди. – Львів: Афіша, 2007. – 206 с.
- Етногенез та етнічна історія українських Карпат. У 4 т. – Львів, 1999. – Т.2.
- Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. – К., 1994. – Кн. 1 – 4.
- Коваль-Фучило І. Похоронний ритуал: проблема функціонування і сприйняття // Берегиня. – 2000. – № 1. – С. 53 – 56.
- Кухарева О.К. Звичаї та обряди осінніх календарних свят в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [//www.cultural-studies.in.ua/knigi_7_28.php](http://www.cultural-studies.in.ua/knigi_7_28.php)
- Кушніренко Н. Молодий як місяць, молода як зірка... // Карпати. Туризм. Відпочинок. – 2005. – № 4. – С. 48 – 53.
- Маєрчик М. Ритуал і тіло. Структурно-семантичний аналіз обрядів родинного циклу. – К.: Критика, 2011. – 325 с.
- Максимович М. Дні та місяці українського селянина. – К.: Обереги, 2002. – 188 с.
- Паньків М. Весілля у селі Вербівцях на Городенщині. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. – 108 с.
- Паньків М. Родильні обряди та догляд за дитиною на Покутті (кінець ХІХ – поч. ХХ ст.) // Ямгорів: Літературно-краєзнавчий і мистецький альманах. – 1997. – Ч. 9 – 10. – С. 138 – 149.
- Паньків М. Сучасні традиційні обряди на Покутті та проблема їх збереження // Етнос і культура. – 2003. – № 1.
- Свйонтек І. Весілля у Карпатах // Народне мистецтво. – 2007. – №1–2. – С.70 – 72.
- Скрипник Г., Курочкін О. Народні вірування, демонологія, космогонія // Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник / За ред. А.Пономарьова. – К., 1993. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://storinka-m.kiev.ua/article.php?id=1223>
- Скуратівський В. Вінець. – К.: Вид. УСГА, 1994. – 231 с.

- Скуратівський В. Дідух: свята українського народу. – К.: Освіта, 1995. – 272 с.
- Скуратівський В. Місяцелік: Український народний календар. – К.: Мистецтво, 1993. – 208 с.
- Скуратівський В. Русалії. – К.: Довіра, 1996. – 734 с.
- Скуратівський В. Святвечір: Нариси дослідження у 2 кн. – К.: Перлина, 1994. – Кн. 1. – 288 с.: Кн. 2. – 192 с.
- Скуратівський В. Український народний календар. – К.: Техніка, 2003. – 383 с.
- Сосенко К. Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого Вечера / Репринтне видання. – К.: СІНТО, 1994. – 360 с.
- Шекерик-Доників П. Рік у віруваннях гуцулів: Вибрані твори / П.Шекерик-Доників. – Верховина: Редакція журналу (видавництво) “Гуцульщина”, 2009. – 352 с.

Теми рефератів:

- «Звичаї і обряди, пов’язані із народженням дитини (на прикладі власного регіону)».
- «Родинні звичаї і обряди у праці П.Шекерика-Доникова «Рік у віруваннях гуцулів»».
- «Вплив глобалізаційних процесів на трансформацію весільної обрядовості».

Семінарське заняття № 8 ГОСПОДАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ УКРАЇНЦІВ (2 год.)

1. Розвиток землеробства на території сучасної України: рільництво, городництво, садівництво.
2. Традиційне тваринництво.
3. Допоміжні господарські заняття.
4. Народний господарський календар українців.

Студентам насамперед рекомендується звернути увагу на історію землеробської культури українців, окреслити основні типи/форми господарювання, системи використання та обробітку ґрунту, дати етнографічну характеристику хліборобства у регіональному зрізі.

Варто згадати базові господарські та агротехнічні прийоми у рільництві, городництві та садівництві, орні (рало, соха, плуг) та ручні (мотика, заступ) знаряддя праці, знаряддя для збирання врожаю і первинної переробки харчових продуктів.

Аналізуючи тваринництво, потрібно з'ясувати локальні особливості цієї галузі господарства на території України, охарактеризувати сутність відгінного скотарства і специфіку пасушої культури.

При розгляді третього питання доцільно виокремити допоміжні господарські заняття українців, серед яких чільне місце займає пасічництво.

У четвертому питанні необхідно розкрити суть народного господарського календаря українців і найважливіших свят, прив'язаних до господарських занять.

Терміни і поняття: мотичне землеробство, вирубно-вогнева і перелогова система землеробства, двопільна і трипільна системи землеробства, пасуша культура, відгінне скотарство, «ватаг», «реваш».

Питання до самоконтролю:

1. Хто є автором першого підручника із пасічництва?
2. Які локальні особливості розвитку землеробства на Прикарпатті?

Література:

Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології / Х.Вовк. – К.: Мистецтво, 1995. – 335 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/view.html?id=431>

Горбаненко С. Землеробство слов'ян останньої чверті I тис. н.е. // Археологія. – 2006. – № 3. – С. 60 – 65.

Горленко В., Бойко І., Куницький О. Народна землеробська техніка українців (Історико-етнографічна монографія). – К., 1971.

Мандибура М. Полонинське господарство Гуцульщини другої половини XIX – 30-х років XX ст. (Історико-етнографічний нарис). – К., 1978.

Мовна У. Звичаї та обряди українських пасічників Карпат і Прикарпаття (друга половина XIX – початок XX століття). – Львів, 2006. – 208 с.

Павлюк С. Генезис знарядь обробітку ґрунту українських Карпат // Народна творчість та етнографія. – 1985. – № 2. – С. 44 – 48.

Павлюк С. Золотий плужок оре: хліборобські традиції у Карпатах // Жовтень. – 1983. – № 4. – С. 96 – 99.

Павлюк С. Традиційне хліборобство України: агротехнічний аспект. – К., 1991.

Тиводар М. Традиційне скотарство Українських Карпат другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст.: Історико-етнологічне дослідження. – Ужгород, 1994. – 560 с.

Теми рефератів:

«Вірування і забобони українців, пов'язані із господарськими заняттями».

«Звичаї та обряди українських пасічників Карпат і Прикарпаття (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.)».

САМОСТІЙНА РОБОТА

ЕТНІЧНІ ПРОЦЕСИ В XIV – XIX ст. (4 год.)

1. Польські загарбання Галицько-Волинського князівства у XIV ст. Етнічні процеси на західноукраїнських землях у складі Польського королівства.
2. Соціально-політичне становище українських земель у складі Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського. Етнокультурне життя народу.
3. Етносоціальний та етнокультурний розвиток України в XVI – першій половині XVII ст.
4. Національно-визвольна війна українського народу та її вплив на етносоціальний розвиток Лівобережжя та Правобережжя у другій половині XVII – XVIII ст.
5. Етнополітичний розвиток у XIX ст.

Варто взяти до уваги складність і суперечливість етнічних процесів вказаного періоду, зокрема те, що прилучення окраїнних українських земель до складу Польського королівства призвело до денаціоналізації української елітної верстви. Інший характер мали етнічні процеси на території українських земель у складі Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського, де власне литовський елемент становив тільки 1/10 населення.

Аналізуючи етносоціальний та етнокультурний розвиток України в XVI – першій половині XVII ст. слід звернути увагу на появу нової соціальної і військової верстви суспільства – козацтва. На основі рекомендованих джерельних матеріалів потрібно проаналізувати причини виникнення козацтва та соціально-історичну суть цього явища, етнокультурні риси українців XVI – XVII ст. У четвертому питанні варто висвітлити соціальні та національні причини, зміст, цілі і наслідки визвольної війни українського народу середини XVII ст.

Питання для самоконтролю:

1. Якими були причини національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст.?

2. Як іноземні автори оцінювали рівень культури і освіченості українців?

Література:

Боплан Г. Опис України / Гійом Левассер де Боплан. Українські козаки та їхні гетьмани; Богдан Хмельницький / П. Меріме / Пер. з фр. Я. Кравця. – Львів: Каменяр, 1990. – 301 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/boplan/bop2.htm>

Галицько-Волинський літопис. – Львів, 1994. – 254 с.

Літопис Самовидця. – К., 1976. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/samovyd/sam.htm>

Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки / Пер. із староукр. – К.: Т-во «Знання» України, 1992. – 192 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lilitopys.org.ua/grab/hrab.htm>

Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. – Львів, 2000. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/dynasty/dyn.htm>.

Енциклопедія українознавства. Загальна частина. – К.: Інститут української археографії АН України, 1994. – 400 с.

Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького; Редкол.: Ю.І.Римаренко (відп. ред.) та ін. – К.: Довіра: Генеза, 1996. – 942 с.

Макарчук С. Етнічна історія України: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 471 с.

Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття. – К.: Генеза, 1997. – 380 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua/PDF%20Final/Jakovenko.pdf>

Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – Вид. 4-те. – К.: Критика, 2009. – 581 с.

Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т. – К., 2006. – Т. 1. – 799 с.

Брук С., Кобузан В. Численность и расселение украинского этноса в XVIII – начале XIX в. // Советская этнография. – 1981. – № 5.

Шевальє П. Історія війни козаків проти Польщі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/chevalier/shevl.htm>

ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

В XV – XX ст.

(2 год.)

1. Українська етнічна межа на заході і південному заході.
2. Формування північної та східної межі української території.
3. Українська колонізація Нижнього Подніпров'я і Північного Причорномор'я.
4. Українська державність 1917 – 1920 рр. і українська територія.
5. Українські землі в міжвоєнний період.
6. Українська етнічна територія в другій половині XX ст.

Аналізуючи процес формування української етнічної території, студенти повинні добре володіти історичним матеріалом, знати послідовність виникнення нових міст і поселень, великих індустріальних центрів, вміти показати етнічні землі на карті. Слід звернути увагу на лінгвістичні дані, матеріали переписів населення (загальний перепис населення Російської імперії 1897 р., польські переписи 1921 р. та 1931 р. тощо).

Питання для самоконтролю:

1. Які внутрішні та міжнародні фактори XVII – XVIII ст. стимулювали заселення Півдня України?
2. Які українські етнічні землі перебувають зараз у складі інших держав?

Індивідуальне завдання: позначити на контурній карті українські етнічні землі.

Література:

Макарчук С. Етнічна історія України: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 471 с.

Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького; Редкол.: Ю.І.Римаренко (відп. ред.) та ін. – К.: Довіра: Генеза, 1996. – 942 с.

Боечко В., Ганжа О., Захарчук Б. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан. – К., 1994. – 168 с.

Боечко В., Ганжа О., Захарчук Б. Кордони України: історія та проблеми формування // УІЖ. – 1992. – № 1. – С. 56 – 77.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://histans.com/JournALL/journal/1992/1/6.pdf>
Боечко В., Ганжа О., Захарчук Б. Формування державних кордонів України, 1917–1940 рр. – К.: Ін-т історії АН УРСР, 1991. – 34 с.
Боечко В., Чабан А. Роль порубіжних територій у процесі генезису козацтва // УІЖ. – 1999. – №2. – С. 48 – 63. Режим доступу:
<http://histans.com/JournALL/journal/1992/1/6.pdf>
Брук С., Кобузан В. Численность и расселение украинского этноса в XVIII – начале XIX в. // Советская этнография. – 1981. – № 5.
Дністрянський М. Кордони України. Територіально-адміністративний устрій. – Львів: Світ, 1992. – 144 с.
Дністрянський М. Україна в політико-географічному вимірі. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – 310 с.
Дністрянський М. Кордони України. – Львів, 1992. – 144 с.
Заставний Ф. Українські етнічні землі. – Львів, 1993. – 175 с.
Енциклопедія українознавства. Загальна частина. – К.: Інститут української археографії АН України, 1994. – 400 с.
Павлюк С. Етногенеза українців: Спроба теоретичної конструкції. – Львів, 2006. – 248 с.

ЕТНОДЕМОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ У XX ст. (2 год.)

1. Перша світова війна та її вплив на населення України.
2. Етнодемографічні процеси у міжвоєнний період. Вплив колективізації та голодомору 1932 – 1933 рр. на народонаселення України.
3. Політика полонізації Західної України та румунізації Північної Буковини.
4. Втрати населення України за роки Другої світової війни.
5. Етнодемографічний розвиток України у другій половині XX – на початку XXI ст.

Вивчаючи етнодемографічні процеси на території України у XX ст. варто взяти до уваги той факт, що динаміка чисельності українців,

як і населення України загалом, не була стабільною і мала свої особливості у залежності від політичних і економічних обставин. До таких рубіжних періодів відносимо: 1900 – 1914 рр., 1914 – 1925 рр., 1926 – 1939 рр., 1939 – 1945 рр., 1946 – 1959 рр., 1960 – 1989 рр., з 1989 р. до сучасних днів. Відмінними були етнодемографічні процеси на території СРСР і західноукраїнських земель, які перебували у складі Другої Речі Посполитої. Значні втрати населення спричинили голод 1921 – 1922 рр., 1931 – 1932 рр. і 1947 р.

Стосовно західноукраїнських земель у післявоєнний період, то великі людські втрати стали наслідком боротьби радянських спецзагонів із військовими підрозділами ОУН-УПА. Негативні наслідки мала і депортаційна політика щодо осіб, запідозрених у зв'язках із бандерівським підпіллям.

Аналізуючи етнодемографічний розвиток на початку ХХІ ст., слід врахувати загрозливі масштаби сучасної трудової еміграції, її руйнівний вплив на традиційні родинні цінності і сім'ю.

Терміни і поняття: етнодемографічні процеси, полонізація, русифікація, румунізація, асиміляція.

Питання для самоконтролю:

1. Як впливає сучасна трудова еміграція українців на сім'ю?
2. Які засоби використовувала польська влада для полонізації населення Західної України у міжвоєнний період?

Література:

- Брук С., Кобузан В. Численность и расселение украинского этноса в XVIII – начале XIX в. // Советская этнография. – 1981. – № 5.
- Гладун О., Рудницький О. Статистика населення в Україні в 1920 – 1930-ті роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9095/05Gladyn>.
- Євтух В., Трощинський В., Галушко К., Чернова К. Етнонаціональна структура українського суспільства: Довідник. – К.: Наукова думка, 2004. – 343 с.
- Копчак С., Копчак Ю. Динаміка загальної чисельності населення Карпатського регіону // Українознавчі студії. – 2001. – №3. – С. 193 – 216.
- Копчак С. Етнічна структура та міграції населення українського Прикарпаття. – Львів, 1996.

- Красівський О. Галичина у першій чверті ХХ ст.: Проблеми польсько-українських стосунків. – Львів: Вид-во ЛФУАДУ, 2000. – 416 с.
- Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). – Івано-Франківськ, 1993. – 200 с.
- Кульчицький С., Максудов С. Втрати населення України від голоду 1933 р. // УІЖ. – 1991. – №2. – С. 3 – 10.
- Кульчицький С. Демографічні втрати України в першій половині 20 ст. [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2004. – 688 с. Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Demografichni_vtraty_v_Ukr
- Демографічна криза в Україні. Проблеми дослідження, витоки, складові, напрями протидії. – К., 2001.
- Максудов С. Демографічні втрати населення України в 1933 – 1934 рр. // УІЖ. – 1991. – № 1.
- Макарчук С. Этносоциальное развитие и национальные отношения на западно-украинских землях в период империализма. – Львов: Вища школа, 1983. – 255 с.
- Осечинський В. Галичина під гнітом Австро-Угорщини в епоху імперіалізму. – Львів, 1954. – 183 с.
- Скляр В. Етнодемографічні процеси в столиці України (за матеріалами переписів населення 1959, 1989, 2001 рр.) // Народна творчість та етнографія. – 2005. – № 4. – С. 15 – 23.

ДІАЛЕКТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

(2 год.)

1. Говірки, говори та наріччя.
2. Говори північного наріччя.
3. Говори південно-західного наріччя.
4. Говори південно-східного наріччя.

Вивчаючи діалекти української мови, слід взяти до уваги, що до складу північного наріччя входять такі говори: західнополіський, середньополіський і східнополіський; до південно-західного –

волинський, наддністрянський, надсянський, бойківський, закарпатський, лемківський, гуцульський, буковинський, покутський і подільський; до південно-східного – середньо наддніпрянський, слобожанський і степовий.

Студент повинен вміти вирізняти найголовніші ознаки північноукраїнських, південно-західних та південно-східних діалектів.

Терміни і поняття: діалектологія, літературна мова, наріччя, діалект, говірка, соціальний (професійний діалект), жаргон.

Питання для самоконтролю:

1. Які відомі Вам художні твори, написані на гуцульському діалекті?
2. Коли розпочалося формування української літературної мови?

Індивідуальне завдання: складіть список художньої літератури (чи художніх фільмів), де найповніше відображені діалекти населення Прикарпаття.

Література:

Ашиток Н. Праслов'янська і давньоруська лексика в українських лемківських говорах (на матеріалі прізвищ лемків XVIII ст.) // Проблеми слов'янознавства. – 1999. – Вип. 50. – С. 86 – 90.

Бевзенко С. Українська діалектологія. – К., 1980.

Бичко З. Наддніпрянський (опільський) діалект і його відношення до інших говорів південно-західного наріччя української мови. – Львів, 1992.

Гуцульська говірка як засіб самоідентифікації акторів гуцульського театру Гната Хоткевича. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.ualogos.kiev.ua/toprint.html?id=270

Гуцульські говірки: Лінгвістичні та етнологічні дослідження / Відпов. ред. Я.Закревська. – Львів, 2000. – 368 с.

Дзендзелівський Й. Конспект лекцій з курсу української діалектології (вступні розділи). – Ужгород, 1966. – 98 с.

Жилко Ф. Нариси з діалектології української мови. – К., 1966. – 303 с.

Закревська Я. Гуцульські говірки та їх місце на діалектологічній карті української мови // Гуцульщина. Лінгвістичні етюди / Ін-т сусп. наук АН України. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 6 – 15.

Кобилянський Б. Діалект і літературна мова. – К.: Радянська школа, 1960. – 276 с.

Мала енциклопедія етнотермінології / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького; Редкол.: Ю.І.Римаренко (відп. ред.) та ін. – К.: Довіра: Генеза, 1996. – 942 с.

Матвіяс І. Українська мова і її говори. – К., 1990. – 169 с.

ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО

(2 год.)

1. Традиції народної вишивки.
2. Писанкарство.
3. Різьба по дереву.
4. Інші види декоративно-прикладного мистецтва (мосяжництво, плетіння з бісеру, килимарство, витинанки, сирна пластика тощо).

Розглядаючи традиції народної вишивки, потрібно взяти до уваги різні техніки виконання, серед яких найбільш розповсюдженими є «хрестик», «стебелевий шов», «двостороння гладь», «виколювання», «вирізування», «мережання», «штапівка» та інші. Особливу увагу потрібно звернути на локальні особливості української вишивки. Наприклад, для Гуцульщини характерні різноманітність композиційного вирішення геометричних, іноді геометрично-рослинних мотивів та багатство колориту. Теж саме стосується писанкарства та його символіки.

Студенти повинні знати основні осередки художньої обробки дерева, особливості орнаментики килимів на Прикарпатті.

Для кращого закріплення навчального матеріалу з даної теми рекомендується відвідати Музей народного мистецтва Гуцульщини і Покуття імені Й.Кобринського (м. Коломия), колекційні збірки якого нараховують понад 30000 експонатів рідкісних творів декоративно-прикладного мистецтва.

Терміни і поняття: гердан, силянка, крашанка, мосяжництво, черес, сап'ян, сирна пластика.

Питання для самоконтролю:

1. Які види декоративно-прикладного мистецтва найбільш розвинені у вашому регіоні?

Індивідуальне завдання: позначте на карті Івано-Франківської області основні центри розвитку килимарства і різьби по дереву.

Література:

Антонович Є., Захарчук-Чугай Р., Станкевич М. Декоративно-прикладне мистецтво. – Львів, 1992.

Бойківщина: історико-етнографічне дослідження. – К.: Наукова думка, 1983. – 304 с.

Бойко М. Подаруй ми писаночку. – Львів: Каменяр, 2001. – 94 с.

Боньковська С. Художні традиції гуцульського мосяжництва // Записки НТШ. – Праці секції етнографії та фольклористики. – Львів, 1992. – Т. ССХХІІІ. – С. 115 – 126.

Бузан А. Різьба по дереву в Західних областях України. – К., 1960.

Залик М. Недалечко красне яєчко // Берегиня. – 2002. – №1. – С. 5 – 11.

Манько. В. Українська народна писанка. – Львів: Свічадо, 2001. – 46 с.

Ніколаєва Т., Кара-Васильєва Т. Особливості народного вбрання та вишивки українського населення Прикарпаття // Народна творчість та етнографія. – 1988. – № 3. – С. 67–73.

Прикарпаття: спадщина віків. Пам'ятки природи, історії, культури, етнографії / Під ред. Кугутяка М.; ПНУ ім. В. Стефаника. – Л.: Манускрипт-Львів, 2006. – 596 с.

Селівачов М. До проблеми районування українського народного мистецтва (XVIII – XX ст.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrterra.com.ua/review/21/selivachov.htm>

Українська вишивка: Альбом / Автор тексту і упоряд. Т.Кара-Васильєва. – К.: Мистецтво, 1993. – 264 с.

Українці: Історико-етнографічна монографія у двох книгах. – Опішне: Українське Народознавство, 1999. – Кн.1. – 528 с.

Українці: Історико-етнографічна монографія у двох книгах. – Опішне: Українське Народознавство, 1999. – Кн. 2. – 544 с.

Яремко Б. Виготовлення традиційних карпатських народних флейт // Записки НТШ. – Праці секції етнографії та фольклористики. – Львів, 1992. – Т. ССХХІІІ. – С. 137 – 154.

НАРОДНІ ЗНАННЯ УКРАЇНЦІВ (2 год.)

1. Космогонічні знання і міфи українців.
2. Народна медицина і ветеринарія.
3. Народна ботаніка і зоологія.
4. Українська народна метеорологія і календар.

Студенту слід ознайомитися із світоглядними уявленнями, віруваннями та повір'ями українців. Особливу увагу необхідно звернути на космогонічні уявлення, залишки культу Сонця у календарних звичаях та обрядах. Для цього варто скористатися працею Г.Булашова «Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: Космогонічні українські народні погляди та вірування».

На основі рекомендованих джерел та літератури проаналізуйте:

- культу вогню та води;
- есхатологічні уявлення;
- вірування в Долю, Смерть, в осіб з надприродними властивостями («хмарників», «тучників»);
- основні персонажі української міфології.

Охарактеризуйте народні знання та уявлення у сфері астрономії, метеорології, математики, інженерії, метрології, ботаніки, зоології, медицини, ветеринарії, ґрунтознавства, вірування, пов'язані із походженням хвороб. Як у місцевому фольклорі відображені етноботаніка та зоологія?

Визначіть такі об'єми мір для сипучих тіл на Прикарпатті: «мірка», «пів бочки», «чвертка», «гарнець».

Визначіть наступні одиниці вимірювання у ткацькій справі: «чисниця», «пасмо», «півмітки», «повісмо».

Терміни і поняття: космогонічні уявлення, есхатологічні уявлення, солярний символ, метеорологія, народна медицина, етноботаніка, етнзоологія, метрологія, «лікоть», «мірка», «повісмо», «гарнець».

Література:

- Хобзей Н. Гуцульська міфологія: Етнолінгвістичний словник. – Львів, 2002. – 216 с.
- Онищук А. Матеріали до гуцульської демонології // Матеріали до української етнології. – Львів, 1909. – Т. 11. – Ч.2. – С.1–139.
- Бойківщина: історико-етнографічне дослідження. – К.: Наукова думка, 1983. – 304 с.
- Болтарович З. Українська народна медицина: Історія і практика. – К.: Абрис, 1994. – 320 с.
- Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: Космогонічні українські народні погляди та вірування. – К.: Фірма «Довіра», 1993. – 414 с.
- Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології / Х.Вовк. – К.: Мистецтво, 1995. – 335 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/view.html?id=431>
- Етнографія України: Навчальний посібник / С.Макарчук, Ю.Гошко, Р.Кирчів та ін.; за ред. С.Макарчука. – Львів: Світ, 1994. – 520 с.
- Максимович М. Дні і місяці українського селянина. – К., 2002. – 189 с.
- Паньків М. Числа, міри й час: Історико-етнографічний аспект: навчальний посібник зі спецкурсу для підготов. студ. із спец. «Історія» і «Етнологія» / М.Паньків. – Івано-Франківськ, 2012. – 104 с.
- Скуратівський В. На криласах храму. Екологічні уявлення українського народу. – К., 1998. – 120 с.
- Тиводар М. Традиційне скотарство Українських Карпат другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст.: Історико-етнологічне дослідження. – Ужгород, 1994. – 560 с.
- Українське народознавство / За заг. ред. С.Павлюка. – К.: «Знання», 2004. – 591 с.
- Чеховський І. Демонологічні вірування і народний календар українців Карпатського регіону. – Чернівці, 2001. – 303 с.

ТРАНСПОРТ І ШЛЯХИ СПОЛУЧЕННЯ

(2 год.)

1. Водний транспорт.
2. Сухопутний транспорт і тяглова сила.
3. Основні шляхи сполучення.

Вивчаючи проблему давнього транспорту і шляхів сполучення українців, слід взяти до уваги таку класифікацію: водний транспорт (пліт, мало- і крупно габаритні судна, пароплав) та сухопутний транспорт (в'ючно-верховий, полозний і колісний). Стосовно тягової сили, то вона могла різнитися у залежності від регіону. Цікавим є використання коня у весільній обрядовості населення Гуцульщини, що підтверджує його важливе місце у господарстві селянина.

Терміни і поняття: волокуша, корчага, «драбинястий віз», «паровиця».

Питання для самоконтролю:

1. Який вид транспорту українців здавна використовувався у поховальній обрядовості?
2. Коли введено в експлуатацію перший пароплав?

Література:

- Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології / Х.Вовк. – К.: Мистецтво, 1995. – 335 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/view.html?id=431>
- Глушко М. Без вола подвір'я голе // Берегиня. – 1992. – № 1. – С. 63 – 68.
- Глушко М. Шляхи сполучення і транспортні засоби в Українських Карпатах другої половини ХІХ – початку ХХ ст. – К., 1993. – 228 с.
- Глушко М. Зимовий виїзний транспорт українського селянства // Народознавчі зошити. – 1997. – № 5. – С. 183 – 291.
- Глушко М. Релікти водного транспорту поліщуків Київщини // Записки НТШ. – Львів, 1995. – Т. 230. – С. 190 – 199.
- Глушко М. Системи запрягу коня у транспортні засоби українського селянства ХVІ – ХХ ст.: проблеми походження // Народознавчі зошити. – 1998. – С. 359 – 373.
- Гошко Ю. Промисли і торгівля в Українських Карпатах ХV – ХІХ ст. – К., 1991.

Етнографія України: Навчальний посібник / С.Макарчук, Ю.Гошко, Р.Кирчів та ін.; за ред. С. Макарчука. – Львів: Світ, 1994. – 520 с.

УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ (2 год.)

1. Структура, жанровий склад українського фольклору.
2. Прозовий та музичний фольклор.
3. Особливості вивчення усної народної творчості у польових умовах.
4. Народна пісня як предмет польового дослідження.
5. Казка як джерело до вивчення побуту українців.

На основі рекомендованої літератури студентам потрібно вміти визначити: основні ознаки фольклору (наприклад, багатоваріантність, анонімність тощо); принципи поділу і систематизації фольклорних творів; особливості прозового (казки, перекази, народні оповідання, анекдоти, афоризми, прислів'я і приказки, загадки) та музичного фольклорів. З'ясовуючи специфіку вивчення усної народної творчості у польових умовах, варто використати посібники М.Паньківа «Організація польових досліджень з етнографії» та М.Глушка «Методика польового етнографічного дослідження».

Терміни і поняття: фольклор, усна народна творчість, колядка, щедрівка, гаївка (гагілка, ягілка, галагівка), коломийка, історична пісня, дума, прислів'я, приказка.

Індивідуальне завдання: зібрати фольклор власного населеного пункту, зразки топонімічних легенд.

Подайте дані про респондентів, від яких ви записали інформацію, за наступним зразком:

Прізвище, ім'я, по-батькові, рік народження, де народився (село чи місто, район, область), освіта, ким і де працює, де проживає, коли, ким і де записано (наприклад, студентом групи П-21 Інституту історії, політології і міжнародних відносин

Прикарпатського національного у-ту ім. В. Стефаника (прізвище, ім'я і по-батькові)).

Література:

Дем'ян Г. Українські повстанські пісні 1940 – 2000 років: (історико-фольклористичне дослідження). – Львів: Галицька видавнича спілка, Київ: Українська видавнича спілка, 2003. – 581 с.

Глушко М. Методика польового етнографічного дослідження. – Львів, 2008. – 288 с.

Грица С. Фольклор у просторі і часі: Вибрані статті. – Тернопіль: «Астон», 2000. – С. 179 – 205.

Громов Г. Методика полевых этнографических исследований. – М., 1967. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ethnos.nw.ru/doc/gromov01/html/grm01_cont.htm

Іваницький А. Українська народна музична творчість. – К., 1990. – 333 с.

Иванов М. Беседа как метод исследования // Социологические исследования. – 1989. – №4. – С. 106 – 111.

Казки Українських Карпат / Запис і упорядкування М. Зінчука. Худож. оформлення С. Іванова та І. Платової. – Львів: Каменяр, 1994. – 304 с.

Кирчів Р. Із фольклорних регіонів України. Нариси й статті. – Львів, 2002. – 352 с.

Колеса Ф. Ритміка українських народних пісень // Ф.Колесса. Музикознавчі праці / Підгот. до друку С.Грица. – К., 1970. – С. 25 – 227.

Паньків М. Організація польових досліджень з етнографії (для студентів історичного факультету та краєзнавців): Методичний посібник. – Івано-Франківськ: Плай, 2005. – 124 с.

Паньків М. Програма-запитальник для збирачів етнографічних пам'яток. – Івано-Франківськ, 1991. – 44 с.

Потильчак О. Основи польового етнографічного дослідження. Навчальний посібник для студентів педагогічних вищих навчальних закладів. – К.: Видавництво Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, 2004. – 32 с.

Програма, запитальники та методичні поради дослідникам народної культури України / Упорядн. Л.Орел, К.Міщенко. – Київ: ІСДО, 1995. – 232 с.

Сокіл В. Народні легенди та перекази українців Карпат. – К.: Наук. думка, 1995. – 157 с.

Топонімічні легенди та перекази українців Карпат / Зібрав і впорядкував Василь Сокіл. Художник О. Нога. – Львів: Каменяр, 1994. – 206 с.

Шумська І. Народна інструментальна музика // Історія української музики в 6-ти томах; Т. 1. – К., 1989. – С. 110 – 121.

КОНТРОЛЬ ЗНАТЬ

ПИТАННЯ ДО КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

1. Передетнічні процеси в добу неоліту.
2. Трипільська протоцивілізація.
3. Проблема індоевропейців: суть, основні версії, гіпотези.
4. Етнічні процеси на території України в I тис. до н.е. – III ст. н.е.
5. Велике переселення народів IV – V ст.
6. Слов'яногенез: етапи та теорії.
7. Слов'янські племена на території України в VI – VIII ст.
8. Етнічний розвиток Києворуської держави в IX – XIII ст.
9. Походження етноніму «Русь».
10. Походження назви «Україна».
11. Проблема давньоруської народності.
12. Концепції походження українського етносу.
13. Етапи та початки формування українського етносу.
14. Українські етнографічні групи.
15. Національні меншини і етнічні групи України.
16. Етнолінгвістична структура населення України.
17. Етноконфесійна структура населення України.
18. Етнорелігієгенез та його основні етапи в Україні.
19. Літописи як джерело нагромадження знань про етнічний розвиток України.
20. Розвиток етнологічних (етнографічних) знань у XVI – XVIII ст.
21. Передумови становлення української етнології наприкінці XVIII ст.
22. Діяльність Південно-західного відділу Російського географічного товариства.
23. Етнографічна діяльність та праці НТШ.
24. Етнологічна діяльність ВУАН.
25. Розвиток української етнології в еміграції.
26. Українська радянська етнографічна наука.
27. Розвиток української етнології в кінці XX – на початку XXI ст.

ПИТАННЯ ДО КОЛОКВІУМУ

1. Історико-етнографічне районування України: схеми та підходи.
2. Антропологічні риси українців.
3. Характеристика антропологічних областей України.
4. Українська діалектологія: типологія та особливості.
5. Характеристика землеробства як основного господарського заняття.
6. Характеристика тваринництва як вторинного господарського заняття.
7. Допоміжні господарські заняття.
8. Транспорт та шляхи сполучення: характеристика та особливості.
9. Народний господарський календар.
10. Двір і житло українців.
11. Особливості українського одягу.
12. Українська національна кухня.
13. Декоративно-прикладне мистецтво.
14. Громада: структура та організація, функції.
15. Типи і структура, функції сім'ї.
16. Весільна обрядовість.
17. Звичаї і обряди, пов'язані із народженням і хрестинами.
18. Поховально-поминальна обрядовість.
19. Календарна обрядовість українців.
20. Народні знання.
21. Усна народна творчість: типологія, структура та характерні риси.
22. Українська національна свідомість.
23. Риси національного характеру українців.

**ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ
З КУРСУ «УКРАЇНЬКА ЕТНОЛОГІЯ»
ДЛЯ СТУДЕНТІВ II КУРСУ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПОЛІТОЛОГІЯ»**

1. Становлення української етнології як самостійної галузі знань.
2. Поліваріантність назви курсу: етнологія України, українська етнографія, народознавство, українознавство.
3. Предмет і об'єкт української етнології.
4. Методи української етнології.
5. Джерела вивчення етнології України.
6. Передетнічні процеси в добу неоліту.
7. Трипільська протоцивілізація.
8. Проблема індоєвропейців: суть, основні версії, гіпотези.
9. Етнічні процеси на території України в I тис. до н.е. – III ст. н.е.
10. Велике переселення народів IV – V ст.
11. Слов'яногенез: етапи та теорії.
12. Слов'янські племена на території України в VI – VIII ст.
13. Етнічний розвиток Києворуської держави в IX – XIII ст.
14. Походження етноніму «Русь».
15. Походження назви «Україна».
16. Проблема давньоруської народності.
17. Концепції походження українського етносу.
18. Етапи та початки формування українського етносу.
19. Етноісторичні процеси у Великому Князівстві Литовському.
20. Конфесійний чинник збереження української етнічності у другій половині XVI – першій половині XVII ст.
21. Українські державотворчі процеси середини XVII ст. та їх вплив на активізацію національної свідомості.
22. Етнічні процеси в другій половині XVII – XIX ст.
23. Етнічні процеси в XX ст.
24. Етнодемографічні процеси за доби незалежності.
25. Національні меншини і етнічні групи України.
26. Етнолінгвістична структура населення України.
27. Етноконфесійна структура населення України.
28. Етнорелігієгенез та його основні етапи в Україні.
29. Дохристиянські вірування праукраїнців.

30. Християнізація Русі.
31. Проблема двовірства. Прояви двовірства
32. Етноконфесійні рухи в XVI – XVII ст.
33. Етноконфесійні процеси в XX – XXI ст.
34. Початки формування етнологічних (етнографічних) знань.
35. Літописи як джерело нагромадження знань про етнічний розвиток України.
36. Розвиток етнологічних (етнографічних) знань у XVI – XVIII ст.
37. Нагромадження етнологічних знань в кінці XVIII – першій половині XIX ст.
38. Діяльність Південно-західного відділу Російського географічного товариства.
39. Етнографічна діяльність та праці НТШ.
40. Етнологічна діяльність ВУАН.
41. Розвиток української етнології в еміграції.
42. Українська радянська етнографічна наука.
43. Розвиток української етнології в кінці XX – на початку XXI ст.
44. Територіальне окреслення української нації на початку XX ст.
45. Українська державність 1917 – 1920 рр. і українська територія.
46. Українські землі в міжвоєнний період.
47. Українська етнічна територія в другій половині XX ст.
48. Закріплення української етнічної території на західному і північному напрямках.
49. Колонізація Слобожанщини в XV – XVIII ст. і формування східної межі української етнічної території.
50. Українська колонізація Нижнього Подніпров'я і Причорномор'я у XVI – XIX ст.
51. Етнічне освоєння українцями Карпатського регіону.
52. Українська діаспора: чисельність та розташування.
53. «Східна» і «Західна» діаспори.
54. Соціальна адаптація та громадсько-політичне життя української діаспори.
55. Збереження і розвиток етнокультурної самобутності українців у діаспорі.
56. Історико-етнографічне районування України: схеми та підходи.
57. Етнографічні групи в Україні.
58. Гуцули: походження назви, етнокультурна специфіка.
59. Бойки: походження назви, етнокультурна специфіка.
60. Лемки: походження назви, етнокультурна специфіка.

61. Поліщуки: походження назви, етнокультурна специфіка.
62. Литвини: походження назви, етнокультурна специфіка.
63. Етнокультурні особливості Покуття.
64. Етнокультурні особливості Опілля.
65. Українська національна свідомість.
66. Менталітет українців.
67. Етнічні стереотипи та етнічні установки українців.
68. Антропологічні риси українців.
69. Характеристика антропологічних областей України.
70. Українська діалектологія: типологія та особливості.
71. Проблема походження і становлення української мови.
72. Характеристика землеробства як основного господарського заняття.
73. Характеристика тваринництва.
74. Допоміжні господарські заняття.
75. Транспорт та шляхи сполучення: характеристика та особливості.
76. Народний господарський календар.
77. Поселення: типи і характеристика.
78. Двір і житло українців.
79. Символіка української хати.
80. Особливості українського одягу.
81. Соціальні характеристики одягу українців.
82. Українська національна кухня.
83. Підсобні промисли і ремесла.
84. Художні ремесла: кераміка, вишивка, ткацтво, килимарство.
85. Звичаєве право.
86. Селянська громада, її функції та організація.
87. Громадське життя та громадські звичаї.
88. Весільні обрядовість.
89. Шлюбно-сімейні відносини.
90. Типи і структура традиційної української сім'ї.
91. Сімейні відносини. Тип авторитету.
92. Функції сім'ї.
93. Родильна обрядовість.
94. Поховально-поминальна обрядовість.
95. Народні знання.
96. Українська народна метеорологія та календар.
97. Календарна обрядовість українців.

98. Усна народна творчість: типологія, структура та характерні риси.
99. Поетичний фольклор.
100. Прозовий фольклор.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Підручники і навчальні посібники

1. Глушко М. Методика польового етнографічного дослідження / М.Глушко. – Львів, 2008. – 288 с.
2. Громов Г. Методика полевых этнографических исследований. – М., 1967. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ethnos.nw.ru/doc/gromov01/html/grm01_cont.htm
3. Етнографія України: Навч. посібн. / За ред. проф. С. Макарчука. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – Львів: Світ, 2004. – 520 с.
4. Етнонаціональна історія України в документах і матеріалах. – Вип. 1. – К., 1997.
5. Євтух В., Трощинський В., Галушко К., Чернова К. Етнонаціональна структура українського суспільства: Довідник / В.Євтух, В.Трощинський, К. Галушко, К.Чернова. – К.: Наукова думка, 2004. – 343 с.
6. Культура і побут населення України: Навч. посібник / В. Наулко, Л. Артюх, В. Горленко та ін. – 2-е вид., доп. та перероб. – К.: Либідь, 1993. – 288 с.
7. Лозко Г. Українське народознавство / Г.Лозко. – Х.: Вид-во ДІВ, 2005. – 472 с.
8. Макарчук С. Етнічна історія України: Навч. посіб. / С.Макарчук. – К.: Знання, 2008. – 471 с.
9. Нельга О. Теорія етносу: курс лекцій / О. Нельга. – К., 1997. – 368 с.
- 10.Павлюк С. Етногенеза українців: Спроба теоретичної конструкції / С.Павлюк. – Львів, 2006. – 248 с.
- 11.Паньків М. Організація польових досліджень з етнографії (для студентів історичного факультету та краєзнавців): Методичний посібник / М.Паньків. – Івано-Франківськ: Плай, 2005. – 124 с.
- 12.Паньків М. Програма-запитальник для збирачів етнографічних пам'яток / М.Паньків. – Івано-Франківськ, 1991. – 44 с.
- 13.Пономарьов А. Етнічність та етнічна історія України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://etno.uaweb.org/book1>
- 14.Пономарьов А. Українська етнографія: Курс лекцій / А.Пономарьов. – К., 1994. – 318 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://etno.uaweb.org/book2>

15. Програма, запитальники та методичні поради дослідникам народної культури України / Упорядн. Л.Орел, К.Міщенко. – К.: ІСДО, 1995. – 232 с.
16. Потильчак О. Основи польового етнографічного дослідження. Навчальний посібник для студентів педагогічних вищих навчальних закладів / О.Потильчак. – К.: Видавництво Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова, 2004. – 32 с.
17. Савчук Б. Українська етнологія / Б.Савчук. – Івано-Франківськ, 2004. – 560 с.
18. Сегеда С. Основи антропології: Навч. посібник. / С.Сегеда. – К.: Либідь, 1995. – 208 с.
19. Степико М. Буття етносу: витоки, сучасність, перспективи (філософсько-методологічний аналіз) / М. Степико. – К.: Знання, 1998. – 251 с.
20. Сявавко Є. Українська етнопедагогіка: Навчально-методичний посібник / Є.Сявавко. – Львів, 2002. – 160 с.
21. Тиводар М. Етнологія: Навч. посібн. / М.Тиводар. – Львів: Світ, 2004. – 624 с.
22. Українська етнологія: навч. посіб. / За ред. В.Борисенко. – К.: Либідь, 2007. – 400 с.
23. Українська минувшина. – К., 1993. – 256 с.
24. Українська родина: родинний і громадський побут / Упорядник Л.Орел. – К., 2000. – 424 с.
25. Українці: Історико-етнографічна монографія у двох книгах. – Опішне: Українське Народознавство, 1999. – Кн.1. – 528 с.
26. Українці: Історико-етнографічна монографія у двох книгах. – Опішне: Українське Народознавство, 1999. – Кн. 2. – 544 с.
27. Українське народознавство: Навч. посіб. / За ред. С. П. Павлюка. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2004. – 570 с.
28. Юрій М. Етногенез та менталітет українського народу / М.Юрій. – К.: Таксон, 1997. – 237 с.
29. Юрій М. Етнологія: Навчальний посібник / М.Юрій. – К.: Дакор, 2006. – 360 с.
30. Юрій М. Соціокультурний світ України: Монографія / М.Юрій. – К.: Кондор, 2004. – 738 с.

Словники і довідники

31. Абетка етнополітолога / Ю.Римаренко та ін. – К., 1996. – Т 1. – 224 с.; Т.2. – 235 с.
32. Войтович В. Українська міфологія: словник / В.Войтович. – К.: Либідь, 2002. – 664 с.
33. Довідник з історії України. – К.: Генеза, 2001. – 1135 с.
34. Енциклопедія українознавства. Загальна частина. – К.: Інститут української археографії АН України, 1994. – 400 с.
35. Етнонаціональний розвиток України: Терміни, визначення, персоналії. – К., 1993. – 800 с.
36. Ковпик С. Тематичний словник-довідник з українознавства: навч. посіб. для студ. ВНЗ / С. Ковпик. – К.: Акцент, 2007. – 100 с.
37. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького; Редкол.: Ю.І.Римаренко (відп. ред.) та ін. – К.: Довіра: Генеза, 1996. – 942 с.
38. Мала енциклопедія українського народознавства. – Львів: Афіша, 2007. – 846 с.
39. Матейко К. Український народний одяг: Етнографічний словник. – К.: наукова думка, 1996. – 196 с.
40. Павлюк С. Словник основних понять і термінів з теорії етнології / С.Павлюк. – Львів: Афіша, 2008. – 256 с.
41. Плачинда С. Словник давньоукраїнської міфології / С.Плачинда. – К.: Український письменник, 1993. – 63 с.
42. Слов'янський світ: ілюстрований словник-довідник міфологічних уявлень, вірувань, обрядів, легенд та їхніх відлунь у фольклорі і пізніших звичаях українців, братів-слов'ян та інших народів / Упоряд. О.А.Кононенко. – К.: Укр. міжнародн. культ. центр, 2008. – 784 с.
43. Хобзей Н. Гуцульська міфологія: Етнолінгвістичний словник / Н.Хобзей. – Львів, 2002. – 216 с.

Додаткова література

44. Антонович Є., Захарчук-Чугай Р., Станкевич М. Декоративно-прикладне мистецтво / Є.Антонович, Р.Захарчук-Чугай, М.Станкевич. – Львів, 1992. – 272 с.

- 45.Артюх Л. До історії напоїв у харчовій культурі українців / Л.Артюх // Народна творчість та етнографія. – 2006. – №5. – С. 41 – 51.
- 46.Артюх Л. Традиції та їх збереження в сучасному харчуванні / Л.Артюх // Народна творчість та етнографія. – 1984. – № 1. – С. 24 – 28.
- 47.Ашиток Н. Праслов'янська і давньоруська лексика в українських лемківських говорах (на матеріалі прізвищ лемків XVIII ст.) / Н.Ашиток // Проблеми слов'янознавства. – 1999. – Вип. 50. – С. 86 – 90.
- 48.Балагутрак М. Генеза етнопсихології в Україні кінця XVIII– поч. ХХ ст.: історико-етнологічний аспект / М.Балагутрак. – Львів: Афіша, 2007. – 246 с.
- 49.Балушок В. Елементи давньослов'янських ініціалів в українському весіллі / В.Балушок // Народна творчість та етнографія. – 1994. – №1. – С. 31 – 37.
50. Балушок В. Українська етнічна спільнота: етогенез, історія, етнімія / В.Балушок. – Біла Церква, 2008. – 304 с.
- 51.Бевзенко С. Українська діалектологія / С.Бевзенко. – К., 1980. – 244 с.
- 52.Бичко З. Наддніпрянський (опільський) діалект і його відношення до інших говорів південно-західного наріччя української мови / З.Бичко. – Львів, 1992.
- 53.Білан М.С., Стельмащук Г. Український стрій / М.Білан, Г.Стельмащук. – Львів: Фенікс, 2000. – 328 с.
- 54.Білоус В. Етнографічні дослідження на західноукраїнських землях у третій чверті XIX ст. / В.Білоус. – Львів: Ахіл, 2000. – 188 с.
- 55.Боєчко В., Ганжа О., Захарчук Б. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан / В.Боєчко, О.Ганжа, Б.Захарчук. – К., 1994. – 168 с.
- 56.Боєчко В., Ганжа О., Захарчук Б. Кордони України: історія та проблеми формування / В.Боєчко, О.Ганжа, Б.Захарчук // УІЖ. – 1992. – № 1. – С. 56 – 77. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://histans.com/JournALL/journal/1992/1/6.pdf>
- 57.Боєчко В., Ганжа О., Захарчук Б. Формування державних кордонів України, 1917–1940 рр. / В.Боєчко, О.Ганжа, Б.Захарчук. – К.: Ін-т історії АН УРСР, 1991. – 34 с.
- 58.Боєчко В., Чабан А. Роль порубіжних територій у процесі генезису козацтва / В.Боєчко, А.Чабан // УІЖ. – 1999. – №2. – С. 48 – 63.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://histans.com/JournALL/journal/1992/1/6.pdf>

59. Бойківщина: історико-етнографічне дослідження. – К., 1983.
60. Бойківщина: монографічний збірник матеріалів про Бойківщину з географії, історії, етнографії і побуту / Під ред. М. Утриска. – Філадельфія – Нью-Йорк: НТШ, Український архів, 1980. – Т. XXXIV. – 521 с.
61. Бойко М. Подаруй ми писаночку / М. Бойко. – Львів: Каменяр, 2001. – 94 с.
62. Болтарович З. Народна медицина українців / З. Болтарович. – К.: Наукова думка, 1990. – 230 с.
63. Болтарович З. Україна в дослідженнях польських етнографів XIX ст. / З. Болтарович. – К., 1976.
64. Болтарович З. Українська народна медицина: Історія і практика / З. Болтарович. – К.: Абрис, 1994. – 320 с.
65. Бондаренко Г. Народознавство: прикладний аспект / Г. Бондаренко // Народна творчість та етнографія. – 2007. – № 2. – С. 101 – 103.
66. Боньковська С. Художні традиції гуцульського мосяжництва / С. Боньковська // Записки НТШ. – Праці секції етнографії та фольклористики. – Львів, 1992. – Т. ССХХІІІ. – С. 115 – 126.
67. Борисенко В. Весільні звичаї на Україні / В. Борисенко. – К.: Наук. думка, 1988. – 188 с.
68. Боряк О. Виготовлення тканих ритуальних символів на Поліссі / О. Боряк // Полісся: мова, культура, історія. Матеріали міжнародної конференції. – К.: Асоціація етнологів, 1996. – С. 288 – 295.
69. Боряк О. Ткацтво в обрядах та віруваннях українців (середина 19 – поч. 20 ст.) / О. Боряк. – К.: Українська книга, 1997. – 191 с.
70. Боряк О. Україна: етнокультурна мозаїка / О. Боряк. – К.: Либідь, 2006. – 328 с.
71. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст.: Пер. з фр. / Ф. Бродель. – К.: Основи, 1995. – Т. 1. Структури повсякденності: можливе і неможливе. – 543 с.
72. Брук С., Кобузан В. Численность и расселение украинского этноса в XVIII – начале XIX в. / С. Брук, В. Кобузан // Советская этнография. – 1981. – № 5.
73. Бузан А. Різьба по дереву в Західних областях України / А. Бузан. – К., 1960.

- 74.Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: Космогонічні українські народні погляди та вірування / Г.Булашев. – К.: Фірма «Довіра», 1993. – 414 с.
- 75.Булгакова-Ситник Л. Подільська народна вишивка: Етнографічний аспект / Л.Булгакова-Ситник. – Львів, 2005. – 328 с.
- 76.Вагилевич І. Бойки, русько-слов'янський люд у Галичині: [пер. з пол., передм. Р. Кирчіва] / І.Вагилевич // Жовтень. – 1978. – №12. – С. 112 – 130.
- 77.Вагилевич І. Лемки – мешканці західного Прикарпаття / І.Вагилевич // Народна творчість та етнографія. – 1965. – № 4. – С. 76 – 79.
- 78.Васіна О. Літопис українського одягу / О. Васіна. – К., 2002.
- 79.Весілля: У 2 кн. / Передм. О.Правдюк. – К.: Наукова думка, 1970. – Кн. 1 – 451 с.; Кн. 2. – 476 с.
- 80.Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології / Х.Вовк. – К.: Мистецтво, 1995. – 335 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/view.html?id=431>
- 81.Волицька І. Театральні елементи в традиційній обрядовості українців Карпат кінця ХІХ – початку ХХ ст. / І.Волицька. – К., 1992. – 138 с.
- 82.Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис / О.Воропай. – К.: Оберіг, 1993. – 589 с.
- 83.Гаврилюк Н. Картографирование явлений духовной культуры (по материалам родильной обрядности украинцев) / Н.Гаврилюк. – К.: Наукова думка, 1981. – 279 с.
- 84.Гайова Є. Безрукавний одяг Закарпаття (кінець ХІХ – 50-ті роки ХХ ст.) / Є.Гайова // Народне мистецтво. – 2009. – № 1 – 2.
- 85.Гайова Є. Полтавська сорочка / Є.Гайова // Народне мистецтво. – 2003. – № 1 – 2. – С. 40 – 43.
- 86.Гайова Є. Сорочки долинян Закарпаття / Є.Гайова // Народне мистецтво. – 2005. – № 1 – 2. – С. 46 – 49.
- 87.Галицько-Волинський літопис. – Львів, 1994. – 254 с.
- 88.Геродот. Геродота, турійця з Галікарнасу «Історій», книг дев'ять, що їх називають музами / Під ред. А. Білецького. – К.: Наукова думка, 1993. – 573 с.
- 89.Герус Л. Українська народна іграшка / Л.Герус. – К.: Балтія-Друк, 2007. – 67 с.

- 90.Гладун О., Рудницький О. Статистика населення в Україні в 1920 – 1930-ті роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9095/05Gladyn>.
- 91.Глушко М. Без вола подвір'я голе / М.Глушко // Берегиня. – 1992. – № 1. – С. 63 – 68.
- 92.Глушко М. Генезис тваринного запрягу в Україні: культурно-історична проблематика / М.Глушко. – Львів, 2003. – 448 с.
- 93.Глушко М. Зимовий виїзний транспорт українського селянства / М.Глушко // Народознавчі зошити. – 1997. – № 5. – С. 183 – 291.
- 94.Глушко М. Релікти водного транспорту поліщуків Київщини / М.Глушко // Записки НТШ. – Львів, 1995. – Т. 230. – С. 190 – 199.
- 95.Глушко М. Системи запрягу коня у транспортні засоби українського селянства XVI – XX ст.: проблеми походження / М.Глушко // Народознавчі зошити. – 1998. – С. 359 – 373.
- 96.Глушко М. Шляхи сполучення і транспортні засоби в Українських Карпатах другої половини XIX – початку XX ст. / М.Глушко. – К., 1993. – 228 с.
- 97.Гнатюк В. Нарис української міфології / В.Гнатюк. – Львів: Ін-т народознавства, 2000. – 264 с.
- 98.Гонтар Т. Народне харчування українців Карпат / Т. Гонтар. – К.: Наукова думка, 1979.
- 99.Горинь Г. Громадський побут сільського населення Українських Карпат (20-30-ті роки XX ст.) / Г. Горинь. – К.: Наукова думка, 1993. – 200 с.
100. Горленко В. З історії формування наукової методики народознавства (Анкета Ф. Туманського) / В.Горленко // Народна творчість та етнографія. – 1980. – № 4. – С. 76 – 83.
101. Горленко В., Бойко І., Куницький О. Народна землеробська техніка українців (Історико-етнографічна монографія) / В.Горленко, І.Бойко, О.Куницький. – К., 1971.
102. Гошко Ю. Звичаєве право населення Українських Карпат та Прикарпаття XIV – XIX ст./ Ю. Гошко. – Львів, 1999. – 336 с.
103. Гошко Ю. Населення українських Карпат XV – XVIII ст. Заселення. Міграції. Побут / Ю.Гошко. – К.: Наукова думка, 1976. – 205 с.
104. Грабовецький Б. Походження слова «гуцул» / Б.Грабовецький // Гуцульщина. – 2001. – Ч. 62. – С. 14 – 17.
105. Гримич М. Звичаєве цивільне право українців XIX – початку XX століття / М.Гримич. – К.: Арістей, 2006. – 560 с.

106. Грица С. Фольклор у просторі і часі: Вибрані статті / С.Грица. – Тернопіль: «Астон», 2000. – С. 179 – 205.
107. Громов Г. Методика этнографических экспедиций / Г. Громов. – М., 1966. – 266 с.
108. Гудченко З. Музеї народної архітектури України / З. Гудченко. – К.: Будівельник, 1981. – 120 с.
109. Гузій Р. З народної танатології: карпатознавчі розсліди / Р.Гузій. – Львів: Афіша, 2007. – 206 с.
110. Гуцульські говірки. Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. – 364 с.
111. Гуцульщина: історико-етнографічне дослідження. – К., 1987. – 472 с.
112. Гуцульська говірка як засіб самоідентифікації акторів гуцульського театру Гната Хоткевича. [Електронний ресурс]. Режим доступу: // www.ualogos.kiev.ua/toprint.html?id=270
113. Гуцульські говірки: Лінгвістичні та етнологічні дослідження / Відпов. ред. Я. Закревська. – Львів, 2000. – 368 с.
114. Гушул М. Будівлі Покуття / М.Гушул. – Кути: МПП «Еврика», 2002.
115. Данилюк А. Народна архітектура Бойківщини. Житлове будівництво / А.Данилюк. – Львів: НВФ «Українські технології», 2004. – 168 с.
116. Данилюк А. Українська хата / А.Данилюк. – К., 1991. – 112 с.
117. Данилюк Н. Лінгвофольклористичні студії у др. половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст. / Н.Данилюк // Народна творчість та етнографія. – 2007. – № 3 – 4. – С. 4 – 8.
118. Демографічна криза в Україні. Проблеми дослідження, витоки, складові, напрями протидії. – К., 2001.
119. Дем'ян Г. Українські повстанські пісні 1940 – 2000 років: (історико-фольклористичне дослідження) / Г.Дем'ян. – Львів: Галицька видавнича спілка, Київ: Українська видавнича спілка, 2003. – 581 с.
120. Дзендзелівський Й. Конспект лекцій з курсу української діалектології (вступні розділи) / Й.Дзендзелівський. – Ужгород, 1966. – 98 с.
121. Дністрянський М. Кордони України. Територіально-адміністративний устрій / М.Дністрянський. – Львів: Світ, 1992. – 144 с.

122. Дністрянський М. Україна в політико-географічному вимірі / М.Дністрянський. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – 310 с.
123. Жилко Ф. Нариси з діалектології української мови / Ф.Жилко. – К., 1966. – 303 с.
124. Забашта Р. Писанкарство в контексті етнокультурної історії Карпатського регіону / Р.Забашта // Гражда. – 2007. – № 15. – С. 19 – 24.
125. Закревська Я. Гуцульські говірки та їх місце на діалектологічній карті української мови / Я.Закревська // Гуцульщина. Лінгвістичні етюди. – К. : Наукова думка, 1991. – С. 6 – 15.
126. Залик М. Недалечко красне яєчко / М.Залик // Берегиня. – 2002. – №1 – С. 5 – 11.
127. Заставний Ф. Українські етнічні землі / Ф.Заставний. – Львів, 1993. – 175 с.
128. Захарчук-Чугай Р. Українська народна вишивка / Р.Захарчук-Чугай // Західні області УРСР. – К.: Наукова думка, 1988. – 192 с.
129. Етногенез та етнічна історія українських Карпат. У 4 т. – Львів, 1999. – Т. 1 – 2.
130. Етнос. Соціум. Культура: регіональний аспект. Монографія / В.Грещук, В.Кононенко, М.Лесюк, М.Паньків, М. Романюк, С.Хороб та інші. – Київ–Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2006. – 315 с.
131. Євтух В., Ковальчук О., Попов А., Трощинський В. Українська етнічність поза межами України / В.Євтух, О.Ковальчук, А.Попов, В.Трощинський // Народна творчість та етнографія. – 2009. – № 4 – 5; 2010. – № 1; 2010. – №4.
132. Іваницький А. Українська народна музична творчість / А.Іваницький. – К., 1990. – 333 с.
133. Иванов М. Беседа как метод исследования / М.Иванов // Социологические исследования. – 1989. – №4. – С. 106 – 111.
134. Казки Українських Карпат / Запис і упорядкування М. Зінчука. Худож. оформлення С. Іванова та І. Платової. – Львів: Каменяр, 1994. – 304 с.
135. Кайндль Р. Гуцули / Р.Кайндль. – Чернівці: Молодий Буковинець, 2000. – 208 с.
136. Кара-Васильєва Т. Полтавська народна вишивка / Т.Кара-Васильєва. – К.: Наукова думка, 1983. – 136 с.

137. Качкан В. Українське народознавство в іменах. У 2-х частинах: навчальний посібник / В. Качкан. – К.: Либідь, 1994. – Ч. 1. – 336 с.
138. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні / С.Килимник. – К., 1994. – Кн. 1 – 4.
139. Кирчів Р. Донаукові зацікавлення українським фольклором та етнографією / Р.Кирчів // Народна творчість та етнографія. – 2005. – № 3. – С. 52 – 65.
140. Кирчів Р. Від чого залежала доля українського народознавства / Р.Кирчів // Народна творчість та етнографія. – 1991. – № 4.
141. Кирчів Р. До проблем етнографічного районування України / Р.Кирчів // Народознавчі Зошити. – 1995. – № 3.
142. Кирчів Р. Етнографічне дослідження Бойківщини / Р.Кирчів. – К.: Наукова думка, 1978. – 173 с.
143. Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської Трійці» / Р.Кирчів. – К.: Наукова думка, 1990. – 344 с.
144. Кирчів Р. Із фольклорних регіонів України: Нариси й статті / Р.Кирчів. – Львів, 2002. – 352 с.
145. Кісь О. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) / О.Кісь. – Львів, 2012. – 286 с.
146. Клапчук В. Гуцульщина та гуцули: економіка і народні промисли (друга половина ХІХ – перша третина ХХ ст.): монографія / В.Клапчук. – Львів; Івано-Франківськ: Фоліант, 2009. – 508 с.
147. Кобилянський Б. Діалект і літературна мова / Б.Кобилянський. – К.: Радянська школа, 1960. – 276 с.
148. Коваль-Фучило І. Похоронний ритуал: проблема функціонування і сприйняття / І.Коваль-Фучило // Берегиня. – 2000. – № 1. – С. 53 – 56.
149. Кодлубай І., Нога О. Прадавня Україна: Історія, культура, вбрання ХХV тис. до н.е. – VII століття / І.Кодлубай, О.Нога. – 2-е вид., доп. і перероб. – Львів: НВФ «Українські технології», 2004. – 528 с.
150. Колесса Ф. Ритміка українських народних пісень / Ф.Колесса // Ф.Колесса. Музикознавчі праці / Підгот. до друку С. Грица. – К., 1970. – С. 25 – 227.
151. Копчак С., Копчак Ю. Динаміка загальної чисельності населення Карпатського регіону / С.Копчак, Ю.Копчак // Українознавчі студії. – 2001. – №3. – С. 193 – 216.

152. Копчак С., Мойсеєнко В., Романюк М. Етнічна структура та міграції населення Українського Прикарпаття: статистико-демографічне дослідження / С.Копчак, В.Мойсеєнко, М.Романюк. – Львів, 1996.
153. Копчак С. Населення українського Прикарпаття. Докапіталістичний період / С.Копчак. – Львів, 1974.
154. Костомаров М. Слов'янська міфологія / М.Костомаров. – К.: Либідь, 1994. – 382 с.
155. Красовський І. Лемківське народне будівництво / І.Красовський // Пам'ятки України. – 1991. – № 4. – С. 30 – 33.
156. Кувеньова О. Громадський побут українського селянства: Історико-етнографічний нарис / О.Кувеньова. – К., 1966. – 135 с.
157. Кульчицький С. Демографічні втрати України в першій половині 20 ст. [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2004. – 688 с. Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Demografichni_vtraty_v_Ukr
158. Курочкін О. Новорічні обряди українців, традиції і сучасність / О.Курочкін. – К., 1978. – 190 с.
159. Лебедева О. Проблема етногенезу українців в українознавчих дослідженнях кінця ХІХ – початку ХХІ століть / О.Лебедева // Українознавство. – 2010. – № 1. – С. 68 – 72.
160. Лемківщина: У 2 т. / НАНУ. Ін-т народознавства; Редкол.: С. Павлюк, Ю. Гошко, Р. Кирчів та ін. – Львів, 2002. – Т.2: Духовна культура. – 420 с.
161. Липинський В. Листи до братів-хліборобів, писані в 1919 – 1926 рр. / В.Липинський. – Нью-Йорк, 1954. – 470 с.
162. Липинський В. Релігія і церква в історії України / В.Липинський. – К., 1995. – 158 с.
163. Лисенко С. Учитель Силенко. Його родовід, життя і віра в Дажбога / С. Лисенко. – К.: Обереги, 1996. – 543 с.
164. Літопис руський (Перекл. Л. Махновець). – К.: Дніпро, 1990. – 590 с.
165. Літопис Самовидця. – К., 1976. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/samovydyd/sam.htm>
166. Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки / Пер. із староукр. – К.: Т-во «Знання» України, 1992. – 192 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lilitopys.org.ua/grab/hrab.htm>

167. Онацький Е. Особливості етнопсихології українців / Е. Онацький // Народна творчість та етнографія. – 2001. – № 3. – С. 43 – 53.
168. Онищук А. Матеріали до гуцульської демонології / А.Онищук // Матеріали до української етнології. – Львів, 1909. – Т. 11. – Ч.2. – С.1–139.
169. Маєрчик М. Ритуал і тіло. Структурно-семантичний аналіз обрядів родинного циклу / М.Маєрчик. – К.: Критика, 2011. – 325 с.
170. Макарчук С. Етносоціальне розвиток і національні відносини на західно-українських землях в період імперіалізму / С. Макарчук. – Львів: Вища школа, 1983. – 255 с.
171. Максимович М. Дні та місяці українського селянина / М.Максимович. – К.: Обереги, 2002. – 188 с.
172. Максудов С. Демографічні втрати населення України в 1933 – 1934 рр. / С. Максудов // УІЖ. – 1991. – № 1.
173. Мандибура М. Полонинське господарство Гуцульщини другої половини ХІХ – 30-х років ХХ ст. (Історико-етнографічний нарис) / М.Мандибура. – К., 1978.
174. Манько В. Українська народна писанка / В. Манько. – Львів: Свічадо, 2001. – 46 с.
175. Маркевич Н. Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян / Н. Маркевич // Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К.: Либідь, 1991. – С. 52 – 169.
176. Матвіяс І. Українська мова і її говори / І.Матвіяс. – К., 1990. – 169 с.
177. Матейко К. Український народний одяг / К. Матейко. – К.: Наукова думка, 1977. – 224 с.
178. Матейко К. Український народний одяг: Етнографічний словник / К. Матейко. – К.: Наукова думка, 1996. – 196 с.
179. Миронов В. Міський костюм на Україні (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / В. Миронов // Народна творчість та етнографія. – 1971. – № 5. – С. 20–29.
180. Мій рідний край – Прикарпаття / Ред. В.Кононенко. – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 376 с.
181. Мірчук І. Етнопсихологія і культура українського народу / І.Мірчук // Народна творчість та етнографія. – 2001. – № 1 – 2. – С. 37 – 46.

182. Мовна У. Звичаї та обряди українських пасічників Карпат і Прикарпаття (друга половина XIX – початок XX століття) / У.Мовна. – Львів, 2006. – 208 с.
183. Наулко В., Руденко Н. Питання української етнографії в епістолярній спадщині Ф.Вовка / В. Наулко, Н.Руденко // Пам'ять століть. – 2000. – № 2. – С. 111 – 115.
184. Никифорок В. Покуття / В. Никифорок // Ямгорів: Літературно-красознавчий і мистецький альманах. – 1997. – Ч. 9 – 10. – С. 17 – 26.
185. Никорак О. Українська народна тканина XIX – XX ст.: Типологія, локалізація, художні особливості / О.Никорак. – Львів, 2004. – Ч.: Інтер'єрні тканини (за матеріалами західних областей України). – 584 с.
186. Ніколаєва Т. Історія українського костюма / Т.Ніколаєва. – К.: Либідь, 1996. – 176 с.
187. Ніколаєва Т., Кара-Васильєва Т. Особливості народного вбрання та вишивки українського населення Прикарпаття / Т.Ніколаєва, Т.Кара-Васильєва // Народна творчість та етнографія. – 1988. – № 3. – С. 67–73.
188. Новітні міфи та фальшивки про походження українців. Збірник статей: Популярне видання. – К.: Темпора, 2008. – 136 с.
189. Одарченко П. Національне відродження України і розвиток фольклористики та етнографії в XIX та на початку XX ст. / П.Одарченко // Народна творчість та етнографія. – 1998. – № 4. – С. 44 – 49.
190. Осечинський В. Галичина під гнітом Австро-Угорщини в епоху імперіалізму / В. Осечинський В. – Львів, 1954. – 183 с.
191. Охримович В. Про останки первісного комунізму Бойків-Верховинців в сільському судовім повіті / В. Охримович // Записки НТШ. – Львів, 1899. – Т. 31 – 32. – С. 1 – 16.
192. Павлюк С. Генезис знарядь обробітку ґрунту українських Карпат / С.Павлюк // Народна творчість та етнографія. – 1985. – № 2. – С. 44 – 48.
193. Павлюк С. Золотий плужок оре: хліборобські традиції у Карпатах / С.Павлюк // Жовтень. – 1983. – № 4. – С. 96 – 99.
194. Павлюк С. Традиційне хліборобство України: агротехнічний аспект / С.Павлюк. – К., 1991.
195. Паньків І. Етнодемографічні процеси у містах і містечках Прикарпаття у II половині XIX – на початку XX ст. (на прикладі

- Покуття) / І. Паньків // Етнокультурні процеси в українському урбанізованому середовищі ХХ століття. Збірник науково-теоретичних статей. – Івано-Франківськ, 2004. – С. 40 – 48.
196. Паньків М. Родильні обряди та догляд за дитиною на Покутті (кінець ХІХ – поч. ХХ ст.) / І. Паньків // Ямгорів: Літературно-красназнавчий і мистецький альманах. – 1997. – Ч. 9 – 10. – С. 138 – 149.
197. Паньків М. Народна їжа на Покутті / М. Паньків. – Івано-Франківськ, 1991.
198. Паньків М. Покуття / М. Паньків // Жовтень. – 1987. – №2. – С.100 – 104.
199. Паньків М. Сучасні традиційні обряди на Покутті та проблема їх збереження / М. Паньків // Етнос і культура. – 2003. – № 1.
200. Паньків М. Числа, міри й час: Історико-етнографічний аспект: навчальний посібник зі спецкурсу для підготов. студ. із спец. «Історія» і «Етнологія» / М.Паньків. – Івано-Франківськ, 2012. – 104 с.
201. Петров В. Методологічно-світоглядні напрями в українській етнографії та фольклористці ХІХ – ХХ століття / В.Петров // Народна творчість та етнографія. – 2000. – № 4. – С.70 – 74.
202. Польові дослідження матеріальної та духовної культури // Народна творчість та етнографія. – 1978. – № 5. – С. 90 – 94.
203. Пилипко Л. Експедиційне вивчення українського одягу / Л.Пилипко // Народна творчість та етнографія. – 1968. – № 6. – С. 64 – 65.
204. Полісся України: Матеріали історико-етнографічного дослідження. – Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2003. – 340 с.
205. Попович М. Мироззрення древних словян / М.Попович. – К.: Наукова думка, 1985. – 165 с.
206. Пріцак О. Походження Русі / О.Пріцак. – К., 1997. – Т.1. – 1074 с.; Т.2. – 1304 с.
207. Прикарпаття: спадщина віків. Пам'ятки природи, історії, культури, етнографії / Під ред. М.Кугутяка. – Львів: Манускрипт-Львів, 2006. – 596 с.
208. Рильський М. Питання української етнографії / М.Рильський // Народна творчість та етнографія. – 2000. – № 4. – С. 94 – 98.

209. Різдво на Лемківщині: Фольклорно-етнографічний збірник / Автор-упоряд. М. Горбаль; НАНУ. Ін-т народознавства. – Львів, 2004. – 216 с.
210. Рубан О. Етнографічна комісія Академії наук України / О.Рубан // Народна творчість та етнографія. – 1999. – № 4. – С. 126 – 132.
211. Рядович Р. Традиційне сільське житло на Опіллі другої половини ХІХ – початку ХХ століть / Р. Рядович // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1995. – Т. ССХХХ: Праці Секції етнографії та фольклористики. – С. 79 – 106.
212. Сапеляк О. Етнографічні студії в науковому товаристві ім.Т.Шевченка (1898 – 1939 рр.) / О.Сапеляк О. – Львів, 2000. – 205 с.
213. Сапіга В. Українські народні свята та звичаї / В.Сапіга. – К.: Знання, 1993. – 110 с.
214. Свйонтек І. Весілля у Карпатах / І. Свйонтек // Народне мистецтво. – 2007. – № 1 – 2. – С. 70 – 72.
215. Сегеда С. Антропологічний склад українського народу (спроба комплексного аналізу) / С. Сегеда // Народознавчі зошити. – 1998. – Вип. 2. – С. 113 – 128.
216. Селівачов М. До проблеми районування українського народного мистецтва (ХVІІІ – ХХ ст.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrterra.com.ua/review/21/selivachov.htm>
217. Сеньків І. Гуцульська спадщина: Праці з життя і творчості гуцулів / І.Сеньків. – К.: Українознавство, 1995. – 512 с.
218. Серова Г. Етнографічні поняття в курсі історії України / Г.Серова // Історія в школі. – 1998. – № 1. – С. 35 – 38.
219. Сіреджук П. Як і коли заселялось Прикарпаття / П.Сіреджук // Жовтень. – 1984. – № 2. – С. 102 – 109.
220. Скляр В. Етнодемографічні процеси в столиці України (за матеріалами переписів населення 1959, 1989, 2001 рр.) / В.Скляр // Народна творчість та етнографія. – 2005. – № 4. – С. 15 – 23.
221. Скрипник Г. Інституту мистецтвознавства фольклористики та етнології ім. М.Рильського НАН України – 85 років / Г.Скрипник // Народна творчість та етнографія. – 2006. – № 5. – С. 4 – 13.
222. Скрипник Г., Курочкін О. Народні вірування, демонологія, космогонія // Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник / За ред. А.Пономарьова. – К., 1993. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://storinka-m.kiev.ua/article.php?id=1223>

223. Скуратівський В. Вінець / В.Скуратівський. – К.: Вид. УСГА, 1994. – 231 с.
224. Скуратівський В. Дідух: свята українського народу / В.Скуратівський. – К.: Освіта, 1995. – 272 с.
225. Скуратівський В. Русалії / В.Скуратівський. – К.: Довіра, 1996. – 734 с.
226. Скуратівський В. Місяцелік: Український народний календар / В.Скуратівський. – К.: Мистецтво, 1993. – 208 с.
227. Скуратівський В. На криласах храму. Екологічні уявлення українського народу / В.Скуратівський. – К., 1998. – 120 с.
228. Скуратівський В. Святвечір: Нариси дослідження у 2 кн. / В.Скуратівський. – К.: Перлина, 1994. – Кн. 1. – 288 с.; Кн. 2. – 192 с.
229. Скуратівський В. Український народний календар / В.Скуратівський. – К.: Техніка, 2003. – 383 с.
230. Сокіл Г. Українські обхідні календарно-обрядові пісні: структура, функції, семантика / Г.Сокіл. – Львів, 2004. – 368 с.
231. Сокіл В. Народні легенди та перекази українців Карпат / В.Сокіл. – К.: Наук. думка, 1995. – 158 с.
232. Стельмахович М. Народна педагогіка / М.Стельмахович. – К., 1985. – 112 с.
233. Стельмахович М. Українська родина / М.Стельмахович. – К., 1995. – 32 с.
234. Стрижак О. Етнонімія Геродотової Скіфії / О. Стрижак. – К., 1988. – 224 с.
235. Танцюра Г. Весілля / Г. Танцюра. – К., 1998.
236. Тарас Я. Сакральна дерев'яна архітектура українців Карпат / Я.Тарас. – Львів: Афіша, 2007. – 680 с.
237. Тиводар М. Традиційне скотарство Українських Карпат другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст.: Історико-етнологічне дослідження / М.Тиводар. – Ужгород, 1994. – 560 с.
238. Топонімічні легенди та перекази українців Карпат / Зібрав і впорядкував Василь Сокіл. Художник О. Нога. – Львів: Каменяр, 1994. – 206 с.
239. Узенева Е. Очаг в слав'янських свадєбных обрядах / Е.Узенева // Слав'яноведение. – 1996. – №5. – С. 70 – 74.
240. Українська вишивка: Альбом / Автор тексту і упоряд. Т.Кара-Васильєва. – К.: Мистецтво, 1993. – 264 с.

241. Українська трудова міграція в контексті змін сучасного світу / За ред. І.Маркова. – Львів: Манускрипт, 2005. – 187 с.
242. Український народний одяг XVII – початок XIX ст. в акварелях Ю. Глоговського / Авт. та упоряд. Д. Кривавич, Г. Стельмашук; Ред. Ю.Гошко. – К.: Наукова думка, 1988. – 272 с.
243. Урбанович Б. Художньо-образна варіантність інтер'єра селянського житла на Покутті / Б. Урбанович // Ямгорів: Літературно-красознавчий і мистецький альманах. – 1997. – Ч. 9 – 10. – С. 149 – 153.
244. Файник Т. Житло та довкілля: будівельні традиції українців Карпат / Т. Файник. – Львів: Афіша, 2007. – 208 с.
245. Файник Т. Народна будівельна термінологія українців Карпат і Прикарпаття. Етнологічний словник / Т. Файник. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2010. – 416 с.
246. Федорчук О. Українські народні прикраси з бісеру / О.Федорчук. – Львів: Свічадо, 2007. – 120 с.
247. Фольклористика: Бібліографія українського народознавства: В 3 т. / НАНУ. Ін-т народознавства; Зібрав і впоряд. М. Мороз. – Львів, 1999. – Т.1. Кн.1. – 496 с.; Т.1. Кн.2. – 1097 с.
248. Франко І. Етнографічна експедиція на Бойківщину / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – К.: Наукова думка, 1982. – Т. 36. – С. 68–99.
249. Худаш М. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів / М. Худаш. – К.: Наук. думка, 1995. – 363 с.
250. Худаш М., Демчук М. Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімії утворення) / М. Худаш, М.Демчук. – К.: Наук. думка, 1991. – 266 с.
251. Чеховський І. Демонологічні вірування і народний календар українців Карпатського регіону / І.Чеховський. – Чернівці, 2001. – 303 с.
252. Чмелик Р. Мала українська селянська сім'я другої половини XIX – початку XX ст. (структура і функції) / НАНУ. Ін-т народознавства. – Львів, 1999. – 142 с.
253. Чубинський П. Мудрість віків / П. Чубинський. – К.: Мистецтво, 1995. – Кн. 2. – 212 с.
254. Шип Н. Дискусія про термін «Русь» / Н.Шип // УІЖ. – 2002. – № 6. – С. 92 – 107.

255. Шумська І. Народна інструментальна музика / І. Шумська // Історія української музики в 6-ти томах; Т. 1. – К., 1989. – С. 110 – 121.
256. Щербаківський Д. Сторінка з української демонології (вірування в холеру) / Д.Щербаківський // Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К.: Либідь, 1991. – С. 540 – 553.
257. Юсова Н. Давньоруська народність: неоднозначність термінологічного трактування / Н. Юсова // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2006 – 2007. – Вип. 15.
258. Як виник світ: легенди, колядки, балади / Зібр., упоряд. і опрацював В. Сокіл. – Львів: Каменяр, 2001. – 87 с.
259. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття / Н.Яковенко. – К.: Генеза, 1997. – 380 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua/PDF%20Final/Jakovenko.pdf>
260. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України / Н.Яковенко. – Вид. 4-те. – К.: Критика, 2009. – 581 с.
261. Янів В. Нариси з історії української етнопсихології / В.Янів. – К.: Знання, 2006. – 341 с.
262. Янів В. Проблема психологічного окциденталізму України / В.Янів // Мандрівець. – 1994. – № 1. – С. 65 – 74.
263. Янів В. Українська етнопсихологія і наш національний виховний ідеал / В.Янів // Народна творчість та етнографія. – 1998. – № 5 – 6. – С. 68 – 85.
264. Яремко Б. Виготовлення традиційних карпатських народних флейт // Записки НТШ. – Праці секції етнографії та фольклористики. – Львів, 1992. – Т. ССХХІІІ. – С. 137 – 154.

Інтернет-ресурси

- <http://history.org.ua> – сайт Інституту історії НАН України, видання «УІЖ»
- <http://www.nbu.gov.ua> – сайт Бібліотеки ім. В. Вернадського
- <http://etnolog.org.ua> – сайт Інституту мистецтвознавства, фольклористики і етнології ім. М.Рильського, журнал «Народна творчість та етнографія»

<http://tutorski.narod.ru/SE46-91/SE-articles.html> – сайт журналу «Советская этнография» (статті за 1946 – 1991 рр.)

www.plamyasvarogi.narod.ru – сайт по віруваннях, обрядах та ритуалах

<http://etno.iatp.org.ua/> – матеріали, статті, курси лекцій з етнографії України

<http://www.mesogaia.il.if.ua/intro.htm> – сайт «Mesogaia: Премордіальна традиція в Україні». Публікації з етнографії, культури

[http:// www.tonis.ua](http://www.tonis.ua) – документальний фільм про походження назви «Україна» на телеканалі «Тоніс»

<http://www.geocities.com/ukrgalicia/mainreasons.html> – Галичина: етнографія та історія.

http://www.ukrainica.org.ua/ukr/traditions/traditions_ vesillya – українські весільні традиції

[http:// www.pulib.if.ua/part/11721](http://www.pulib.if.ua/part/11721) – Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість: Підручник. – К.: Знання-Прес, 2001.

<http://ukr-tur.narod.ru/knygysaytu/geonasbiblio/geonasbiblio.htm> – географія населення України. Бібліографічний покажчик.

<http://kobza.com.ua/content/view/509/29> – публікація «Українці в Росії». Демографічна карта розселення українців у Росії.

http://pyrohiv.at.ua/index/bibliografija_3/0-22 – Національний музей народного побуту та культури України (м.Київ, селище Пирогово)

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ КУРСУ

Автоетнонім – самоназва етносу.

Автостереотипи – уявлення (зазвичай позитивні) про власну етнічну групу.

Автохтони – первісне населення будь-якої країни, місцевості, території.

Адаптація (етнічна) – пристосування етнічних груп до природного та етнічного середовища районів їх проживання.

Акультурація – процес набуття одним етносом тих чи інших елементів культури іншого етносу, що відбуваються в процесі контактування цих етнічних спільнот.

Артефакт – будь-який предмет, який має штучне, а не природне походження.

Асиміляція – тип етнічних процесів, що являє собою взаємодію двох етносів, в результаті якого один з них поглинається іншим і втрачає етнічну ідентичність. Може проходити як природнім, так і насильницьким шляхом.

Брахікефали – люди, у яких відношення ширини голови до її довжини в процентах («показник голови») більше 80.

Гетеростереотипи – уявлення (часто негативні) про іншу етнічну групу. **Демографія** – наука про народонаселення, закономірності його розвитку, структуру і географічне розселення.

Дерматогліфіка – розділ антропології, який вивчає пальцеві узорі (папілярні лінії).

Діаспора – перебування частини народу за межами етнічної батьківщини.

Дискримінація – обмеження або позбавлення прав громадян за ознаками расової, національної належності або за релігійними чи політичними переконаннями.

Дисперсія етнічна – територіальне розсіяння етносу, що призводить до втрати компактності його проживання.

Доліхокефали – люди, в яких відношення ширини голови до її довжини в процентах («показник голови») менше 75,9.

Екзоетнонім – назва етносу, яку дали йому представники інших спільнот.

Етнічна група – частина етносу, ядро якого знаходиться в іншому соціальному організмі. Етнічні групи можуть знаходитись у компактному та дисперсному стані. У першому вони називаються етноареальними, у другому – етнодисперсними групами.

Етнічна культура – успадкований від предків комплекс господарського і соціального життя, матеріальної і духовної культури, що визначає стиль життя, виконує етноідентифікуючу роль, дає можливість виділити і протиставити себе іншим етносам.

Етнічна ментальність – сформовані в ході етнічних процесів особливості психічного складу, традиційного світогляду, світовідчуття і світосприймання членів етнічних спільнот.

Етнічна парціація – процес поділу єдиного етносу на кілька частин, кожна з яких, набуваючи власної етнічності, майже не ототожнює себе з своїм етнічним предком.

Етногенез – вся сукупність соціально-культурних і біологічних процесів, що проявляються при функціонуванні етносів від початків виникнення (на основі раніше існуючих компонентів) до складання обличчя етнічних спільнот та їх зникнення.

Етнографічна група – внутрішня територіальна складова етносу із слабо розвинутою локальною самосвідомістю, прийнятою сусідами назвою, зрідка самоназвою та місцевими особливостями культури, побуту, говірок.

Етнографічні зони – історико-культурні, лінгвістичні чи адміністративно-географічні частини етнічних територій, у населення яких проявляється земельна (земляцька) солідарність та певні господарсько-культурні особливості.

Етнографічні райони – такі локальні етнографічні території в складі етнографічних зон чи етнографічних груп, у населення яких проявляються місцеві культурно-побутові особливості.

Етнографія (від грец. *ethnos* – плем'я, народ і *graphia*) – суспільна наука, що вивчає народи-етноси та інші етнічні спільноті, їх етногенез, побут, культурно-історичні стосунки. Основний предмет етнографії складають риси традиційної повсякденної (побутової) культури народу, які створюють його етнічну зовнішність.

Етніонім – назва етносу.

Етнополітонім – самоназва етносу, що походить від назви держави.

Етнос – стійка міжпоколінна природно та історично сформована на певній території динамічна людська спільнота, що маючи самоназву (етніонім) і усвідомлюючи свою єдність, протиставляє себе всім іншим аналогічним утворенням і відрізняється від них стійкими і своєрідними рисами культури, способом життя, етнічними стереотипами.

Етнотопонім – назва краю, території.

Етноцентризм – властивість етнічної самосвідомості сприймати і оцінювати навколишній світ крізь призму традицій і цінностей власного етносу.

Етос – духовні цінності даного етносу: культура, звичаї, традиції, релігія, свідомість, самосвідомість.

Ініціації – звичаї та обряди, пов'язані з переходом молоді до груп дорослих чоловіків і жінок.

Інтеграція міжетнічна – (від латинського *integratio* – відновлення) – вид етнічних процесів, що полягають в економічній, соціальній, культурній та іншій взаємодії окремих сформованих етносів, з плином якої в окремих народів з'являються спільні риси та стійкі напрямки взаємодії.

Інтереси етнічні – це сукупність специфічних інтересів, притаманних тому чи іншому етносу чи етнічній меншині. Вони формуються у зв'язку з існуванням в етносі певних особливостей та неоднаковим місцем і роллю їх у суспільно-політичному житті.

Консолідація етнічна – внутрішнє згуртування в межах етнічної спільноти, яке веде до нівелювання відмінностей між її окремими одиницями.

Конвергенція – зближення етнічних культур внаслідок історичного розвитку і взаємодії етносів.

Конфлікт етнічний – це форма міжгрупового конфлікту, коли групи з протилежними інтересами поляризуються за етнічною ознакою.

Конформізм – форма пристосування, яка відбувається через пасивне прийняття існуючого порядку.

Космополітизм – ідеологія заперечення патріотизму і державного суверенітету етносів, обстоювання необхідності утворення національних об'єднань, відстоювання лозунгу «людина – громадянин світу» тощо.

Краніологія – розділ антропології, що вивчає будову черепа людини.

Ксенофобія – вороже ставлення до іноземців і до всього чужого (мови, способу життя, стилю мислення).

Менталітет – відносно цілісна сукупність думок, вірувань, які створюють картину світу та зміцнюють єдність культурної традиції.

Нативізм (лат. *Nativus* – природжений) – концепція, за якою здатність людини до сприймання простору і часу є природженою і існує апіорно, не розвиваючись у процесі досвіду. Часто використовується як синонім неоязичництва.

Неоязичництво – сукупність сучасних релігійних течій, що закликають до відновлення язичницьких уявлень, культів та обрядів.

Неолітична революція – історичний період переходу в епоху неоліту від привласнюючого до відтворюючого типу господарства.

Одонтологія – розділ антропології, який вивчає будову зубів давніх і сучасних груп людства.

Остеологія – розділ антропології, який вивчає будову кісток давньої та сучасної людини.

Патріархат – термін, яким визначають домінуюче становище чоловіка у суспільстві та сім'ї.

Побут – загальний уклад виробничого, сімейного і громадського життя, сукупність способів задоволення матеріальних і духовних потреб людей.

Політеїзм – багатобожжя, поклоніння багатьом богам.

Політонім – назва, ім'я держави.

Прогнатизм – виступ усього обличчя чи зубного відділу верхньої щелепи.

Процеси етнічні – трансформаційні процеси, що впливають на зміни окремих елементів, ознак чи параметрів етносу і в цілому зумовлені ходом соціально-економічного та культурного розвитку людства, а також особливостями етнічної історії і культури окремих народів.

Рід – кровноспоріднена група людей, пов'язаних походженням за материнською або батьківською лінією.

Самосвідомість національна – це сукупність поглядів, знань, оцінок, ідеалів, що відображають специфічний зміст, рівень і особливості уявлень представників національної спільності про минуле, сучасне і майбутнє свого розвитку, про місце та призначення серед інших спільнот і характер взаємовідносин з ними. Національна самосвідомість відображає ступінь засвоєння елементів загальнонаціональної свідомості окремими представниками нації.

Стереотип етнічний (від греч. stereos – твердий, міцний і typos – форма, зразок, відбиток) – тверда, часто спрощена, стандартна думка про соціальні групи чи про окремих індивідів як представників цих груп.

Суперетнос – етнічна система, яка складається з декількох етносів, що виникають одночасно в одному регіоні, пов'язаних ідеологічно, економічно та політично.

Табу – особливі релігійні, моральні, етичні, соціальні та інші заборони на предмети, дії, обряди, слова, думки та ін., порушення

яких, за віруваннями, спричиняє нещастя, хвороби і смерть, що посилаються богами і духами.

Територія етнічна – ареал, в межах якого живуть групи людей, що належать до того чи іншого етносу та відтворюють в його межах свою культуру.

Традиція – спосіб передачі етнічного досвіду від одного покоління до наступного у вигляді звичаїв, правил поведінки тощо.

Установки етнічні – готовності представника певної нації до своєрідних дій, поведінки в міжнаціональних контактах. Системи цих установок полегшують вибір та прийняття рішення.

Фрустрація етнічна – психологічний стан етносу, що характеризується втратою перспективи історичного розвитку, тривогою і невпевненістю у завтрашньому дні.

Цінності (етнічні) – характерні для особи чи етносу уявлення про бажане, що визначає вибір можливих засобів його досягнення.

Для нотаток

Навчально-методичне видання

ДРОГОБИЦЬКА ОКСАНА ЯРОСЛАВІВНА

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ З КУРСУ

«УКРАЇНСЬКА ЕТНОЛОГІЯ»

(анотація лекційного курсу, плани семінарських занять та самостійної роботи, програмові вимоги)

Комп'ютерна верстка: *Оксана Дрогобицька*

Підп. до друку 30.09. 2013 р.

Формат 60x84/16. Папір офсет. Гарнітура "Times New Roman".

Наклад 100 прим.